

SKÅS

2•2011

SUOMEN KESKIAIAN ARKEOLOGIAN SEURA • SÄLLSKAPET FÖR MEDELTIDSARKEOLOGI I FINLAND

SKAS

SUOMEN KESKIAJAN ARKEOLOGIAN SEURA
SÄLLSKAPET FÖR MEDELTIDSARKEOLOGI I FINLAND
TURUN YLIOPISTO 2011

SKAS-lehti välittää tietoa yhdistyksen toiminnasta ja keskiajan arkeologiaan liittyvistä seminaareista ja tapahtumista. Lehdessä julkaistaan artikkeleita, kirja- ym. arvosteluja ja muita keskiajan ja uuden ajan arkeologiaan liittyviä juttuja.

Kirjoittajia pyydetään toimittamaan julkaistavaksi tarkoitettu aineisto päätoimittajalle viimeistään kuukautta ennen lehden julkaisupäivää. Tekstit toimitetaan CD-romilla tai sähköpostitse liitetiedostoina Microsoft Word- tai rtf- tiedostomuotoon tallennettuina ilman tekstiin tehtyjä muotoiluja. Pitkiin artikkeleihin liitetään alle 100 sanan englanninkielinen abstrakti.

Kuvat toimitetaan päätoimittajalle CD-romilla. JPG- tai TIFF-muotoisten kuvien tarkkuuden tulee olla 300 pistettä tuumalle (dpi). Kuvia ei palauteta.

Jäsenlehti ilmestyy neljä kertaa vuodessa.

Julkaisija:

Suomen keskiajan arkeologian seura –
Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland ry.
Osoite: SKAS, c/o Arkeologia, Henrikinkatu 2,
20014 Turun yliopisto.

Päätoimittaja:

Dos. Georg Haggren
Nurmilinnuntie 3 C 26, 02620 Espoo
Puh. 040-771 5640
georg.haggren@helsinki.fi

Toimittajat:

Tuuli Heinonen
tuuli.t.heinonen@helsinki.fi
Maija Holappa (taitto)
maija.holappa@helsinki.fi
Tarja Knuutinen
tarja.knuutinen@helsinki.fi
Juha Ruohonen
jukaru@utu.fi

Toimituskunta:

Terhi Mikkola
terhi.mikkola@helsinki.fi
Marianna Niukkanen
marianna.niukkanen@nba.fi
Jussi-Pekka Taavitsainen
justaa@utu.fi
Tanja Ratilainen
tanrat@utu.fi
Timo Ylimaunu
timo.ylimaunu@oulu.fi

Kannen suunnittelu:

Mikael Manninen

Kannen ja seuran logo:

Luusta valmistettu sakkinappula Kuusiston linnasta (Museovirasto). Suunnittelu Markus Kivistö

Abstraktien kieliasun tarkistus:

Rodger Juntunen

SKAS 2-2011

Pääkirjoitus

- 2 Digiärkeologia haetaan?

Georg Haggrén

Tutkimuksia

- 3 Rauman vanhimman torin kertomaa
- Kalatorin kaivaukset vuosina 2009 ja 2010

A. Koivisto, K. Mannermaa & R. Väisänen

- 18 Lemun Monnoisten arvoituksellinen
kivikartano

G. Haggrén & I. Lounatvuori

Hämeen linnan seminaarin satoa

- 26 Makrofossiilitutkimus kylätonteilla
Esimerkkeinä Vantaan Gubbacka ja
Mårtensby

Santeri Vanhanen

- 30 Kadonneet, eksyneet ja yksinäiset –
taidehistoria, materiaalsen kulttuurin
tutkimus ja kadonneet esineet

Sofia Lahti

Ajankohtaista

- 35 Knut Drakelle Oscar Montelius -mitali

Janne Harjula

- 37 SHA 2012 Baltimore – Pohjoismaisen
historiallisen arkeologian esiin marssia

R. Nurmi, A.K. Salmi, A. Tranberg & T. Ylimänu

Keskustelua

- 45 Rettigin palatsin – myöhemmän Aboa
Vetus -museon raunioalueen – tutkimuk-
set 1990-luvulla

*K. Uotila, M. Sartes, T. Hiltunen & P. Mäki-
Tasku*

Arvosteluja

- 47 Euroopan keskiajan arkeologian ensim-
mäinen yleisesitys!

Georg Haggrén

Jäsenistölle

- 50 Medieval Europe Research Congress –
Medieval Europe Helsinki 2012– The 5th
International Conference of Medieval
and Later Archaeology 29th August – 1st
September 2012

- 53 Suomen keskiajan arkeologian seura
– Sällskapet för medeltidsarkeologi i
Finland: Sääntömääräinen kevätkokous
20.3.2012

PÄÄKIRJOITUS

DIGITAALIARKEOLOGIA HAETAAN?

Tietotekniikan myötä tiedon käsittely, tuottaminen ja tallettaminen on mullistunut nopeasti. Vain neljännesvuosisata sitten tiedon tallennusta hallitsivat kynä, kirjoituskone ja perinteinen filmikamera. Dokumenttien tuottaminen oli hidasta, kopioiminen hankalaa, korjausten tekeminen työlästä. Käsini tai koneella kirjoitettu teksti, valokuvat ja negatiivit kuten myös kartat ja muut piirroksot oli kuitenkin helppo tallentaa. Niiden säilyvyys oli turvattu ja sisältö helposti käytettävissä vielä vuosikymmenien, jopa vuosisatojen kuluksi.

Vanhoja tiedontallennusmuotoja oli yksinkertaista arkistoida. Nyt on tilanne toinen. Sähköisen tiedon määrä on kasvanut ja kasvaa kovaa vauhtia. Yksi suuren resoluution omaava kuva voi täyttää pienen tallennusvälineen koko tilan. Valokuvat, havainnekuvat, laserskannerin pistepilvet ja monet muut tiedostot ovat kasvaneet kokoon, joka aiheuttaa melkoisia haasteita tiedon tallentajille. Esimerkiksi Museovirastossa sähköinen arkistointi vasta hakee muotojaan.

Samalla, kun uudet sähköiset tiedontallennusmuodot kehittyvät, niiden vanhat vastineet alkavat menettää ominaisuuksiaan ja yhteensopivuuttaan. Moni tallennusmuoto on ehtinyt kokonaan vanhentua. Taannoin talletettiin tieto isoille lerpuiksi kutsutuille levykkeille, sitten tilalle tulivat korput. Joku

ehti kokeilemaan zip-levykeitäkin. Nyt 2010-luvun alussa ei juuri löydy laitteita, joilla eri levykkeiden tallentamaa tietoa voi lukea. Sama koskee kelanauhoja ja c-kasetteja. Tuskin kestää kauan, kun CD:t ja DVD:t ovat tämän kohtalon edessä.

Vastaava tiedon tallennusmuotojen ongelma koskee myös itse tiedostoja. Jo kadonneilla ohjelmilla tehdyt tietokannat ja taulukot voivat jäädä kokonaan aukeamatta. Ohjelmistojen tuottajat tuovat markkinoille jatkuvasti uusia ohjelmaversioita. Käyttäjä huomaa pian ikäväkseen kuinka muutaman versiosukupolven takaiset tiedostot eivät enää aukea. Uuden Office-paketin word-versio yskii, kun sillä yritetään avata vuosikymmen sitten samalla ohjelmalla tehtyä tiedostoa.

Sähköinen tiedontallennus avaa mahdollisuuksia, mutta se tuo myös valtavia haasteita. Mistä löytyy tila kasvavan tiedon tallettamiseen? Miten se saadaan mielekkäästi arkistoitua? Miten turvataan tiedostojen päivittäminen ja saavutettavuus myös tulevaisuudessa? Miten saamme avattua vanhentuneissa tallennusmuodoissa olevat aineistot? Vuonna 2011 talletetun tiedon tavoittamiseen saatetaan jo 2020-luvulla tarvita digitaaliarkeologia, joka päivitys päivitykseltä, ohjelmistoversio versioltä ja tallennusväline tallennusvälineeltä edeten kaivaa vanhan sähköisen tiedon esiin. ♦

RAUMAN VANHIMMAN TORIN KERTOMAA - KALATORIN KAIVAUKSET VUOSINA 2009 JA 2010

ABSTRACT

The oldest market place in Rauma – the excavations on Kalatori in 2009 and 2010

In the Middle Ages, Rauma was one of only six towns in Finland. During the past decade archaeological investigations have begun to shed new light on aspects of the mediaeval town's history that the scarce historical sources on Rauma do not reveal. During the summers of 2009 and 2010 the National Board of Antiquities carried out excavations in the Kalatori (i.e., Fish Market) area of the old town of Rauma. This article presents a brief summary of the results of the two field-work seasons and introduces the excavated features, structures, finds and bone material. The results indicate that the Kalatori area has been a market place almost throughout its long history of use – according to our investigations, this market place use was only preceded by a phase during which the area was an agricultural field.

JOHDANTO

Rauma on yksi kuudesta Suomeen keskiajalla perustetusta kaupungista. Sen varhaisesta historiasta tiedetään historiallisten lähteiden puuttuessa kuitenkin vain vähän. 1700-lukua vanhempia kaupunkia kuvaavia karttoja

ei ole säilynyt ja muitakin lähteitä on hyvin niukasti. Ainoa keino tuottaa uutta tietoa Rauman keskiajasta on suorittaa kaupungissa arkeologisia kaivauksia.

Museoviraston Rakennushistorian osasto suoritti vuosina 2009 ja 2010 arkeologisia tutkimuksia Rauman Kalatorilla (Koivisto 2010 & 2011). Kalatori sijaitsee Vanhan Rauman kaakkoisosassa, vanhojen Turusta ja Porista tulevien maanteiden välissä ja Rauman palossa vuonna 1640 tuhoutuneen Pyhän kolminaisuuden kirkon raunioiden luoteispuolella. Nykyään tori on 1800-luvulla rakennettujen puutalojen ja 1930-luvulla rakennetun rapatun liikerakennuksen ympäröimä. Kaivaukset Kalatorilla tehtiin, koska Rauman kaupunki suunnitteli torin perusparannusta, johon sisältyi torin vanhojen maamassojen vaihtaminen paremmin routaa kestäväään maa-ainekseen.

Kalatorin kaivauksien aikana torin alueella tutkittiin yhteensä yli 600 m² laajuinen alue. Kaivausten alkaessa kävi nopeasti selväksi, että Kalatorin kulttuurikerrokset ovat kaupunkikohteeksi hyvin ohuet. Rakenteita kaivauksilla havaittiin todella niukasti, mikä viittaisi siihen, että alue on toiminut torina pitkään. Tätä käsitystä vahvistaa myös se, että suurin osa kaivausten löydöistä koostui pienistä sirpaleista. Löytöaineisto oli juuri sen näköistä, kuin se olisi murskaantunut ihmisten jalkojen alla vuosisatojen kuluessa. Maakerrosten löytöaineisto oli myös hyvin

sekoittunutta ja samoista kerroksista saattoi löytyä esineitä 1500-luvulta aina 1800-luvulle. (Kartta 1.)

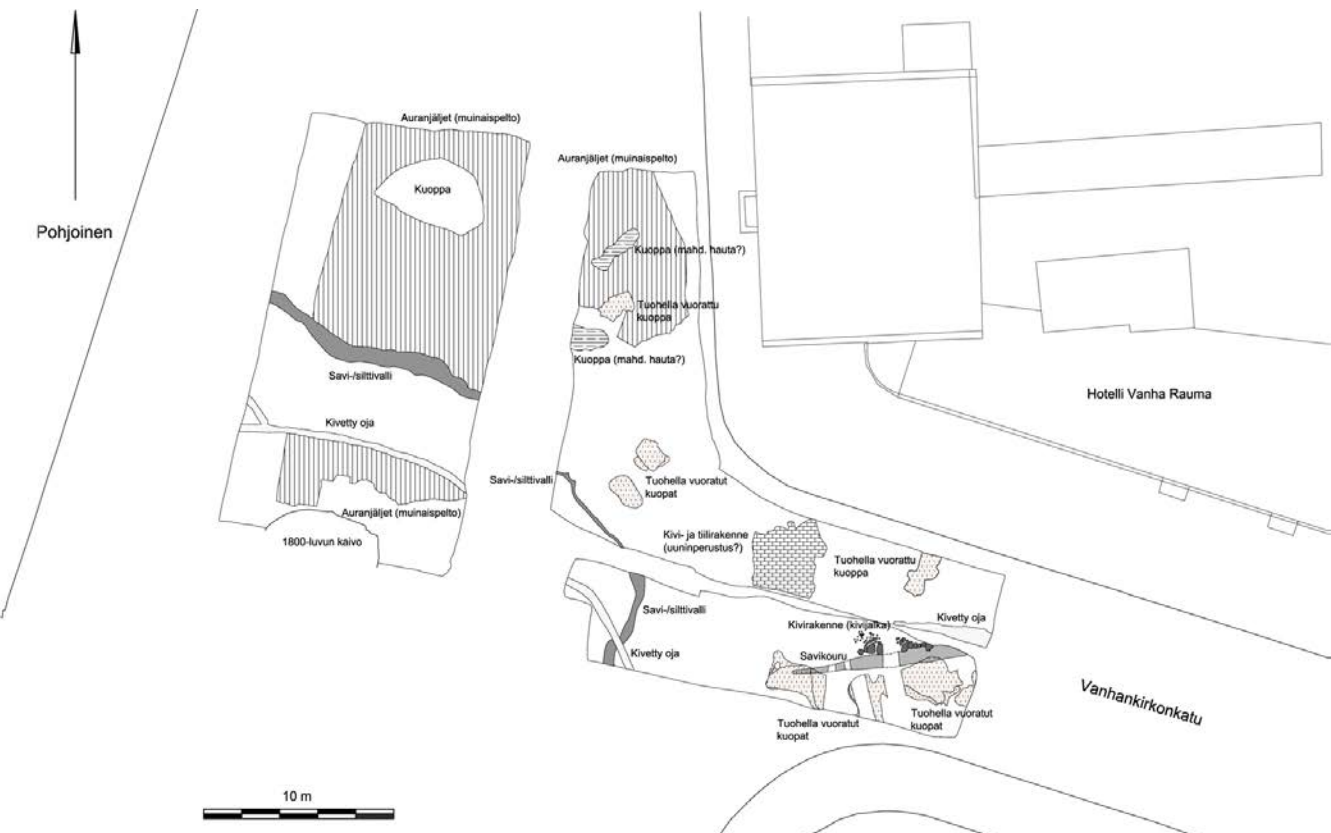
Kalatorin alue on karkean arvion mukaan noussut merestä joskus 1300-luvun kuluessa. Ihmistoiminta alueella on siis tullut mahdolliseksi vasta tämän jälkeen. Tällöin paikalla ei kuitenkaan vielä ollut kaupunkia, sillä Rauma on historiallisten lähteiden mukaan perustettu vuonna 1442, jolloin sille ensimmäisen kerran myönnettiin kaupunkioikeudet. Samaa käsitystä tukee myös käsillä oleva arkeologinen materiaali Kalatorin kaivauksilta.

RAUMA HISTORIAALLISISSA LÄHTEISSÄ

Vaikka Rauma on nykyään osa Satakuntaa, on se myöhäiskeskiajalla kuulunut Varsinais-

Suomeen eli Turun linnalääniin (Hiekkänen 1983: 3). Toisaalta Rauma on todennäköisesti kuulunut Satakuntaan myös ennen vuotta 1413, sillä tällöin laaditussa **Erik Pommerilaisen** maakirjassa sanotaan, että Lapin ja Pirkkalan pitäjät olivat Satakunnassa ja Rauman seutu kuului juuri Lapin hallintopitäjään (Papunen 1959: 157–158).

Markus Hiekkasen (2007: 253) mukaan Rauman kaupungin alueella ei ole ollut kylämäistä asutusta ennen 1400-lukua. Kaupunkioikeudet Rauma on saanut vuonna 1442 (FMU 2457). Vaikka onkin olemassa tulkinta Rauman kaupungin olemassaolosta jo vuonna 1413 (Suvanto 1973: 288), viittaa kaikki nykyisin tiedossa oleva Raumaa koskeva lähdemateriaali siihen, että raatikaupunki olisi suunnitelmallisesti perustettu vasta 1440-luvun alussa (Salminen 2011: 37).

Kartta 1. Kartta Kalatorilla vuosina 2009 ja 2010 tutkituista alueista ja niiltä löytyneistä rakenteista. Kartta Riikka Väisänen/ Museovirasto.

Monen muun keskiaikaisen kaupungin lailla myös Raumaa ovat kiusanneet useat kaupunkipalot. Ensimmäiset historiallisesti dokumentoidut palot sattuivat 1500-luvulla, jolloin kaupungin tiedetään palaneen ainakin vuosina 1522 ja 1536 (Hiekkanen 1983: 5; Lähteenoja 1946: 104). Vuoden 1640 palossa tuhoutui kolmasosa kaupungista, ja samassa yhteydessä paloi myös Pyhän Kolminaisuuden kirkko. Tuhoisin palo syttyi kuitenkin vuonna 1682, jolloin miltei koko kaupunki tuhoutui. (Lähteenoja 1932: 44–45.) Vuoden 1682 jälkeen Rauma on välttynyt tuhoisilta suurpaloilta.

1700-lukua vanhempia Rauman kaupungin tonttijakoa kuvaavia karttoja ei ole säilynyt. Kirjallisten lähteiden puuttuessa edeltävistä asemakaavoista voi saada jonkinlaisen kuvan ainoastaan arkeologian keinoin. 1600-luvulla tapahtuneiden suurpalojen takia on kuitenkin todennäköistä, että asemakaavaa on muutettu palojen jälkeen. Muutamat arkeologiset havainnot antavat nimittäin viitteitä siitä, että asemakaava on saattanut olla hyvinkin erilainen ennen 1700-luvulla dokumentoitua tilannetta (Hakanpää 2009: 11–12).

1500-luvulla Raumalla on historiallisten lähteiden perusteella ollut vilkkaita kontakteja Pohjanmaan suuntaan sekä Turkuun ja Tukholmaan. Kun Tukholma oli 1500-luvun alkupuoliskon sotien takia välillä suljettu meriliikenteeltä, lisääntyi raumalaisten Tallinnan-kauppa. Tallinnan kaupunginarkistossa on säilynyt sikäläisen kauppiaan, **Helmich Ficken** kauppakirjoja, joissa mainitaan useita raumalaisia kauppakumppaneita. Ficke kutsui raumalaisia usein nimellä "laslude" eli lohi-ihmiset. Tämä oli seurausta siitä, että raumalaiset veivät kaupunkiin suuria määriä lohta, mutta myös vähemmissä määrin haukea ja kuivakalaa. Muita raumalaisten viemiä kauppatavaroita olivat traani ja turkikset. Vaihdossa he toivat Tallinnasta lähinnä viljaa (ruista ja ohraa sekä mallasta) ja suolaa, mut-

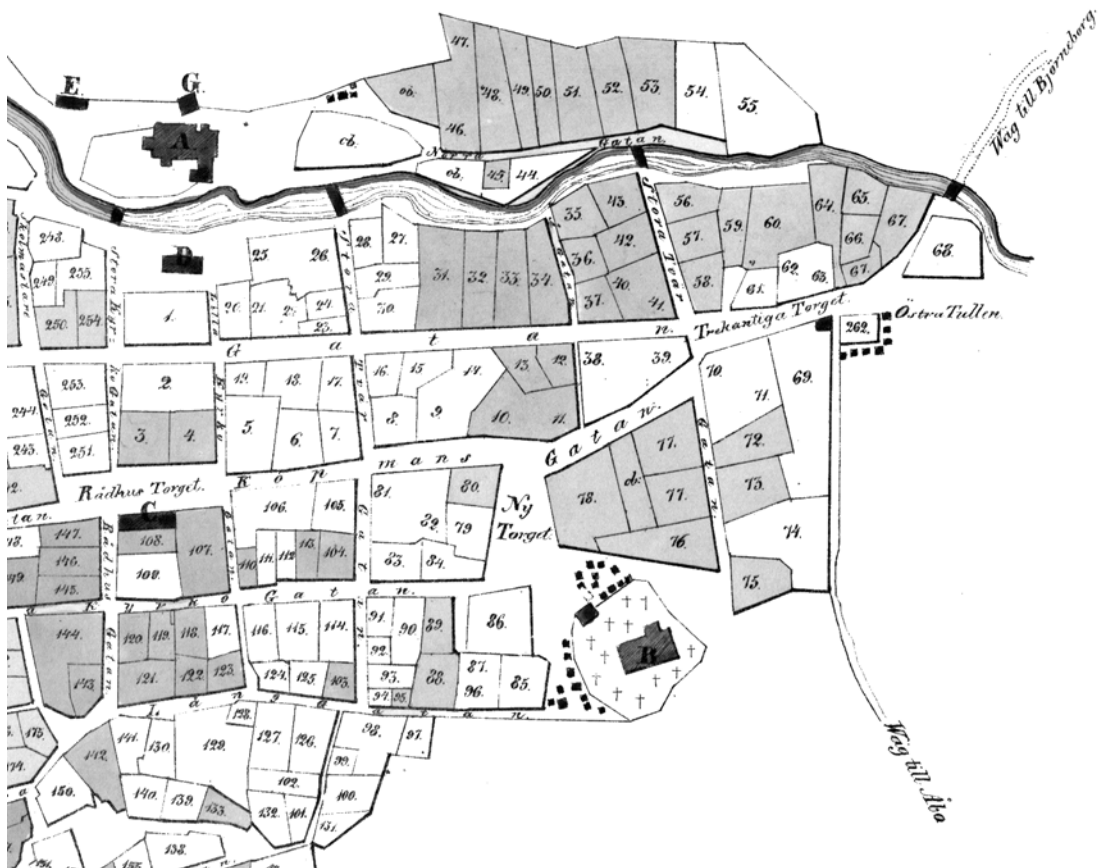
ta myös muita tuotteita, kuten hamppu, vaha ja kankaat, mainitaan. (Kerkkonen 1978: 240–273.)

KALATORIN HISTORIA

Kalatori on yksi Rauman kolmesta torista ja sitä pidetään niistä vanhimpana (Hiekkanen 1983: 48). Torin sijainti keskiajalla on ollut keskeinen. Se on sijainnut Turusta ja Ulvilasta tulevien maanteiden välissä lähellä Pyhän Kolminaisuuden kirkkoa. Pyhän Kolminaisuuden kirkon tuhouduttua vuoden 1640 kaupunkipalossa, Kalatori menetti merkitystään ja kaupungin markkinatoiminnan painopiste siirtyi nykyiselle Kauppatorille.

Kalatorin ympäristöä on usein pidetty Rauman vanhimpana alueena ja monet tutkijat ovat olettaneet, että varhaisin kaupunkiasutus on syntynyt juuri Pyhän Kolminaisuuden kirkon länsipuolelle (kts. Hakanpää 2009: 9 ja mainitut lähteet). Kaivauksilla havaitut alimmat kulttuurikerrokset sijaitsivat reilun 5 m korkeudella merenpinnasta. Tämä tarkoittaa sitä, että alue olisi luultavasti ollut kuivaa maata viimeistään 700 vuotta sitten (Eronen et al. 1995: 19), eli 1300-luvulla¹. Torin alue on siis voitu ottaa käyttöön vasta tämän jälkeen.

Vanhoja karttoja tarkastelemalla selviää, että Kalatorilla on ollut historian saatossa monia eri nimityksiä. Vanhimmassa Raumaa kuvaavassa kartassa ajalta 1698–1710 Kalatori tunnetaan nimellä Karjatori². Myöhemmissä kartoissa tori tunnetaan ainakin nimellä Lill Torget (1756) eli Vähätori, sekä nimellä Ny Torget (1841) eli Uusi tori. Nykyisen nimensä Kalatori sai 1800-luvun lopulla (Lähteenoja 1932: 26). Edellä mainittujen historiallisten karttojen mukaan torin kaakkoispuolella, kirkkomaan aidan ympärillä, sijaitsi monia vaja- tai varastorakennuksia. (Kartta 2.)

Kartta 2. Ote vuoden 1841 Raumaa kuvaavasta kartasta, jossa Kalatori on nimeltään Ny Torget. Torin kaakkoisreunassa näkyy useita makasiinirakennuksia. Kartta www.vanhakartta.fi.

Aina Lähteenojan mukaan alkuperäinen torinpaikka olisi ollut lähempänä Pyhän Kolminaisuuden kirkkoa, kirkon luoteispuolella. Torin vanhimman tunnetun nimen (Karjatori) ja torille johtavan Vanhankirkkadun vanhemman Karjakatu-nimen perusteella Lähteenoja on päättellyt, että alkuperäisen toriaukean jatkona, torin pohjoispuolella, olisi ollut karjaketo. (Lähteenoja 1932: 26, 29; Lähteenoja 1946: 89.) Toisin sanoen nykyinen Kalatori olisi Lähteenojan mukaan alun perin ollut suurimmaksi osaksi karjaniittyä, varsinaisen torin sijaitessa nykytorin kaakkoiskulmassa, lähempänä kirkkoa.

Markus Hiekkänen on mm. Rauman Vanhan kaupungin tonttijaon perusteella tulkinut, että ennen vuosien 1640 ja 1682 paloja

Kalatorilta kohti Raatihuoneentoria kulkenut katu olisi jatkunut suoraan nykyiseltä Vanhankirkkonkadulta eteenpäin, kulkenut Kalatorin eteläosien poikki ja jatkunut vinosti kortteleiden 26 ja 27 läpi. Siten nykyiset pääkadut, Kuninkaankatu ja Isokirkkokatu, olisi perustettu vasta suurpalojen jälkeen. (Hiekkänen 1983: 42–43, kartat 14 ja 16.)

Kalatorilla ei ollut ennen kesää 2009 suoritettu arkeologisia kaivauksia. Alueella oli kuitenkin kunnallisteknisten töiden yhteydessä tehty arkeologisia kaivinkonevalvontoja kahteen eri otteeseen, vuosina 1983 (Mäkinen)³ ja 2007 (Kivistö & Manninen 2007). Valvontojen aikana ei havaittu jälkiä keskiaikaisista rakenteista, vaan dokumentoitiin lähinnä eri maakerroksia. Ainoat ha-

vaitut rakenteet olivat kaksi kivettyä ojaa ja 1800-luvulla rakennetun kaivon jäänteet.

Rauman pääkadut ja Raatihuoneen tori ovat olleet kivettyjä viimeistään 1800-luvun alusta lähtien (Lähteenoja 1939: 44). Kalatori kivetttiin kuitenkin vasta 1800-luvun lopussa. Tämä käy ilmi Rauman Museon kokoelmista löytyvästä 1890-luvulla otetusta kuvasta, jossa Kalatoria ollaan juuri kiveämässä.

PELTO JA TORI

Kalatorin noustua merestä paikalla on aluksi sijainnut pelto. Kaivauksilla pelto erottui pohjahiekassa olevista auranjäljistä, jotka näkyivät pitkinä ristikkäisinä juovina maassa. Peltokerroksesta otetun hiilinäytteen perusteella se ajoittui 1300-luvun puolivälin tuntumaan (Oinonen 2010: Hela-2375). Peltokerros oli hyvin niukkalöytöinen, mutta siitä löytyi yksi pieni punaruskean suolasitteen omaava pala alasaksilaista (eli ns. *Lower Saxony*) kivisavikeramiikkaa, jota valmistettiin 1200-luvun lopulla ja 1300-luvun alkupuolella (Russow 2006: 73, 241). Peltokerroksesta löytyi myös nuolenkärki

sekä kupariheloin koristellun vyön tai vastaavan nahkaesineen katkelma. Vaikuttaa siis todennäköiseltä, että pelto on ollut viljeltynä 1300-luvulla. (Kuva 1.)

Peltovaiheen jälkeen paikalle näyttää olevan perustettu tori jo joskus 1400-luvun kuluessa, mahdollisesti Rauman kaupungin perustamisen yhteydessä 1440-luvulla. Pellon päällä ollut torikerros koostui tiiviistä maasta, jonka seassa oli paljon pieniksi sirpaleiksi murskautuneita löytöjä. Löytöaineisto oli sen näköistä, että se on vuosisatojen kuluessa hajonnut pieniksi palasiksi ihmisten jalkojen alla. Torikerroksen löydöissä oli sekaisin esineitä useilta vuosisadoilta. Torikerroksen rahalliset löydöt ovat siitä oiva esimerkki, sillä ne ajoittuvat aina 1400-luvulta 1800-luvulle. 1400-luvun kolikoita oli vain yksi varmasti tunnistettu, kun 1500-luvun kolikot olivat selvästi yleisempiä. 1500- ja 1600-luvulle voisi ajoittua myös useat kaivauksilta löytyneet punasavipatojen katkelmat. Muita ajoittavia löytöjä olivat mm. 1700-luvulta peräisin olevat liitupiipun katkelmat sekä venäläinen lasisineti, jossa oli vuosiluku 1818. Monelle vuosisadalle jakautuvien löytöjen perusteella näyttäisi siis siltä, että Kalatori on toiminut

Kuva 1. Kalatorin alueelta löytyi muinaispelto, joka erottui pohjahiekassa olevina auranjälkinä. Kuva Andreas Koivisto/Museovirasto.

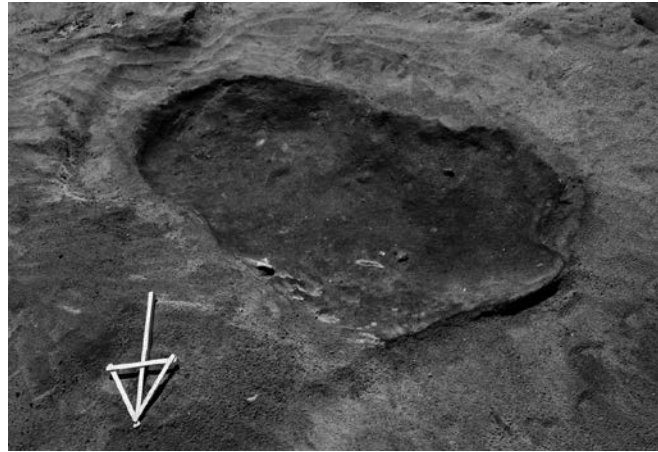
Kuva 2. Pohjahiekkaan oli kaivettu noin metrin leveä ja kaksi metriä pitkä tuohella vuorattu kuoppa. Epäselväksi jäi, oliko kyseessä hautaus vai johonkin muuhun tarkoitukseen kaivettu kuoppa. Kuva Andreas Koivisto/Museovirasto.

jonkinlaisena torina jo 1400-luvulta alkaen aina nykypäivään saakka.

Kalatorin kaivauksilta löytyi hyvin vähän selkeitä rakenteita, mikä vahvistaa käsitystä siitä, että paikka on toiminut suurimman osan historiastaan torina. Torin kaakkoisosasta löytyi kuitenkin erilaisia kuoppia, joista joidenkin tulkinta jäi hiukan epäselväksi. Osa kuopista sijaitsi peltokerroksen päällä ja oli kaivettu auranjälkien läpi. Nämä kuopat olivat siis peltoa nuorempia. Monet kuopista oli vuorattu jollakin orgaanisella aineksella, joka oli jo ehtinyt maatua pitkälle. Kuopat olivat erikokoisia ja -syvyisiä ja niiden löytöaineisto vaihteli.

KUOPAT - MAHDOLLISET HAUTAUKSET, MAKASIINIKUOPAT JA JÄTEKUOPPA

Kaivauksilta löytyi neljä lähes itä-länsisuuntaista kuoppaa, jotka olivat noin kaksi metriä pitkiä ja metrin levyisiä. Kolme näistä kuopista oli vuorattu jollakin orgaanisella aineksella, mahdollisesti tuohella. Kokonsa ja suuntansa sekä kirkkomaan läheisyyden takia kuopat tulkittiin mahdollisiksi haudoiksi. Kuopista ei kuitenkaan löytynyt ihmisluuta, ainoastaan muutama pala naudanluuta ja sian hammas kuopan täytekerroksista. Kuoppien täyttömaista löytyi 1500-luvulle ajoittuvaa punasavikeramiikkaa sekä **Kustaa Vaasan** aikainen hopeakolikko 1520-luvulta. Yhdestä tuohivuorattusta kuopasta otettiin myös ajoitusnäyte, joka ajoittui 1500–1600-lukujen vaihteen tietämille (Oinonen 2011: Hela-2671). Mikäli kyseessä olisivat hautakuopat, ihmetyttää niiden kaivaminen kirkkomaan ul-

kopuolelle torin reunalle ajankohtana, jolloin tori oli jo ollut käytössä pitkän aikaa. Toisaalta yhteiskunnan laitapuolen kulkijat, kuten varkaat ja murhamiehet, eivät aina saaneet lupaa tulla haudatuksi kirkkomaalle, vaan heidät haudattiin jonnekin tämän ulkopuolelle. Kysymys mahdollisista hautakuopista jää siis auki. (Kuva 2.)

Torin kaakkoiskulmasta, alueella johon vuoden 1756 Raumaa kuvaavaan karttaan oli merkitty makasiineja, löytyi useita tuohella tai puulla vuorattuja kuoppia. Nämä kuopat olivat isompia ja syvempiä kuin aiemmin mainitut mahdolliset hautakuopat. Myös näiden kahden erilaisen kuoppatyyppin löytöaineisto poikkesi toisistaan. Koska kuopat sijaitsivat samalla alueella kartoissa näkyvien makasiinien kanssa, tulkittiin ne makasiinien varastotiloiksi. Monet kuopista olivat nimittäin huomattavan syviä ja näytti siltä, että joidenkin kuoppien seinät olisivat olleet puulla - tai osin tuohella - vuoratut. Monesta varastokuopasta saatiin paljon löytöjä, ja joukossa oli mm. tekstiilin kappaleita. Yksi kuopista ajoitettiin radiohiiliajoituksella 1500–1600-lukujen vaihteen tietämille (Oinonen 2011: Hela-2672), eli miltei täsmälleen samanaikaiseksi kuin ajoitettu mahdollinen hautakuoppa.

Makasiinien varastokuoppien länsipuolelta, torin eteläreunalta, löytyi vielä jätekuop-

pa. Kuopasta löytyi runsaasti eläintenluita sekä joitakin paloja punasavikeramiikkaa. Yhdessä punasavivadin palassa oli niin sanottua *hemring*-koristelua, jonka perusteella kuopan voi ajoittaa 1600-luvulle (vrt. Johansson 2007). Monista kuopasta löytyneistä luista havaittiin leikkuujälkiä (Mannermaa 2011). (Kuva 3.)

KAIVO

Selkein ja uusin kaivauksilla havaittu rakenne oli torin eteläpäädyistä löytyneet kaivon perustukset ja niitä ympäröivä kivetty kuivatusoja. Kaivo oli rakennettu Kalatorille vuonna 1835 ja purettu joskus 1930–1940-lukujen taitteessa, kun Raumalle alettiin rakentaa vesijohtoja (Lähteenoja 1939: s. 98–99). Kaivo oli havaittu jo vuoden 2007 konevalvonnan yhteydessä. Myös kaivoa kiertävä kuivatusoja havaittiin, mutta se tulkittiin silloin mahdolliseksi tienvierusojaksi, sillä vuonna 2007 kaivetun koeojan profilissa näkyi kaksi kivellä täytettyä ojaa, jotka olivat 4,5 metrin päässä toisistaan (Kivistö & Manninen 2007: s. 9–11). Kun alueelle vuonna 2009 avattiin laajempi kaivausalue, havaittiin, että kyse oli kuitenkin kuivatusojasta. Oja jakaantui Y:n muotoisesti niin, että sen molemmat osat

olivat koeojan kohdalla reilun neljän metrin päässä toisistaan. Aivan sattumalta siis ojen kohdat sijaitsivat koeojassa myös juuri siinä kohdassa, missä Markus Hiekkänen oli olettanut tien aiemmin kulkeneen Kalatorin poikki (vrt. Hiekkänen 1983: kartat 14 ja 16). Kuivatusoja liittyi stratigrafisesti selvästi kairoon ja oli samanaikainen sen kanssa.

MAANÄYTTEET

Kaivauksilta otettiin runsaasti maanäytteitä (vuosina 2009 ja 2010 yhteensä 30 kahden litran näytettä), joista toivottiin löytyvän vanhoja kasvien jäänteitä. Näytteistä ei kuitenkaan löytynyt juuri mitään, ainoastaan muutama kappale ihmistoimintaan liittyvän rikkaruohon, jauhosavikan, siemenen jäänteitä (Lempiäinen 2009 & 2010). Kasvijäänteiden puuttuminen johtuu todennäköisesti hiekkaisesta maaperästä, jossa ne eivät säily kuin poikkeustapauksissa. Maanäytteitä otettiin myös auranjäljistä, mutta niistäkään ei löytynyt mitään. Usein peltojen löydöt ovatkin rikkaampia, mikäli niiden paikalla on ollut aiemmin ihmistoimintaa, jonka jäänteet on aurattu peltoon (vrt. Vanhanen 2010: 79). Kalatorin kohdalla ei ole ollut peltoa edeltävää ihmistoimintaa, sillä alue oli ennen pelto- vaihetta merenpohjaa.

LÖYDÖT

Kuten aiemmin on mainittu, suurin osa Kalatorin löydöistä on pieninä palasina ja ilman kunnollista kontekstia. Löytöjen joukossa on mm. keramiikkaa, lasia sekä metalliesineitä ja niiden katkelmia. (Kuva 4.)

Kuva 3. Hemring-koristeltu astia on luultavasti peräisin 1600-luvulta (KM 2010034:498). Kuva Eeva Pettäy/Museovirasto.

Valtaosa kaivauksilta löydetystä keramiikasta on punasavea (2009: 903 palaa ja 2010: 502 palaa). Suurinta osaa siitä on hankala tunnistaa, mutta yleisiä olivat kolmijalkapatojen ja *bolus*-koristeisten vatiien katkelmat. Muutamissa vatiien paloissa on ns. *hemring*-koristelua (pienet pisteet savi-lietepeitteessä), joka ajoittaa ne 1600-luvulle (Johansson 2007). Punasaven joukossa on myös kaakeleiden katkelmia, joista muutamat ovat koristeltu reliefikoristelulla (esimerkiksi sisäkkäisillä ympyröillä, jotka muodostavat jonkunlaisen "kukka-aiheen"). Vuoden 2010 löydöissä oli mukana myös sellaisia erikoisuuksia kuin punasavisen kukkopillin katkelma sekä pyöreiksi muotoiltuja punasaviastioiden palasia, joita oli uudelleenkäytetty pelimerkkeinä. Vuoden 2010 kaivauksissa tuli myös punasavipadan paloja, joissa on ulkoreunalla aaltomaista koristelua ja joka ajoittune 1500-luvulle (vrt. Majantie 2007: 197, kuva 84). (Kuva 5.)

Keramiikka-aineistoon kuului lisäksi fajanssi-, posliini-, valkosavi- ja kivisaviastioiden katkelmia, sekä lasittamattomien keramiikan palasia. Posliinin palasista pystyi tunnistamaan yhden ns. Batavian tai "*cafe au lait*"-posliinin palan, jonka tunnistaa kahvinruskeasta lasitteesta. Ruotsin Itä-Intian kauppakomppania toi tämänkaltaisia astioita pohjolaan 1700-luvun puolivälissä (Hyvönen 1983). (Kuva 6.)

Kivisaviastioiden paloista suurin osa on mineraalivesi- eli ns. seltteripulloista, tai niin pieniä palasia, että tunnistus on käytännössä mahdotonta. Selttereiden lisäksi tunnistetta-

Ylhäällä: Kuva 4. Rikkoontuneesta punasaviastiasta oli tehty pelimerkki (KM 2010034:228). **Keskellä:** Kuva 5. Kalatorin kaivauksilta löytyi myös aaltokoristellun punasaviastian reunapala (KM 2010034:378). **Alhaalla:** Kuva 6. Punasavesta valmistetun kukkopillin katkelma (KM 2010034:98). Kuvat Eeva Pettäy/ Museovirasto.

vissa olivat palat Westerwald-keramiikasta, jonka valmistus alkoi Reininmaalla 1500-luvun lopulla (esim. Elfwendahl 1999; Gaimster 1997; Hurst & al. 1986; Russow 2006). Kivisavipalojen joukossa on myös useita paloja massaltaan karkeampaa, enemmän punasavea muistuttavaa keramiikkaa, jossa on kuitenkin ulkopinnalla kivisavikeramiikkaa imitoiva suolalasisitus. Nämä erikoiset palat voisivat ehkä olla jonkunlaista 'köyhän miehen kivisavea', eli kopioita oikeista kivisavikannuista – tai sitten jotain uudempaa keramiikkaa. (Kuva 7.)

Kalatorilta löytyneiden metalliesineiden joukossa oli paljon nappeja (19 kpl 2009 ja 7 kpl 2010), joista suurin osa oli valmistettu kupariseoksesta. Vaatteiden kiinnitykseen liittyivät myös alueelta löytyneet hakaset. Muita tunnistettavia kupariseosesineitä olivat mm. erilaiset helat, renkaat ja neulat, sekä yksi kirjanhela vuoden 2010 kaivauksista. Kalatorilta löytyneitä rautaesineitä olivat mm. soljet, tulusraudat, veitset (ruodolliset puukot sekä niiteillä kiinnitetyt pöytäveitset), hokit ja hevosenkengän naulat sekä yksittäinen sinkilä ja mahdollinen sahanterän katkelma. Vuonna 2010 löytyi lisäksi puukahvainen veitsi.

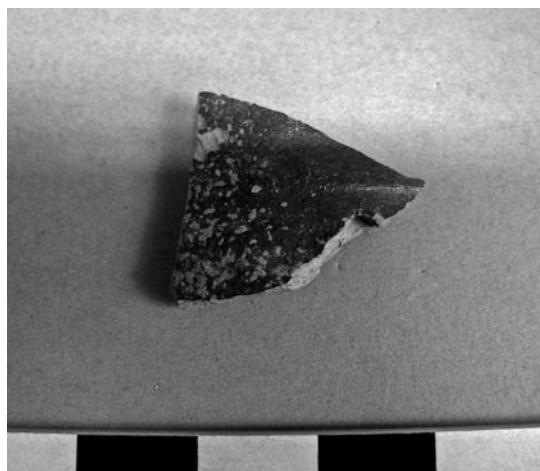
Lasilöytöjen joukossa oli sekä pullo-, astia- että ikkunalasiasia ja vuonna 2009 löytyi myös yksi sininen lasihelmi. Ikkunalasien joukossa oli retusoituja palasia, jotka viittaavat 1600-lukua varhaisempaan aikaan. Nykyäänkin käytetty timanttikärkinen lasiveitsi yleistyi vasta 1600-luvulla, ja sitä ennen ikkunaruudut oli muotoiltu reunoja varovasti nyrhimällä (Haggrén 1994: 285). Lasilöytöjen joukossa oli lisäksi palasia lilaa lasia, jotka voisivat olla peräisin 1800-luvun taskumatista (suullinen tiedonanto Haggrén 15.11.2010).

Kolikoita Kalatorilta löytyi kahtena kesänä yhteensä 33 kappaletta. Vanhin rahoista oli kuningas Hannun tai Kristianin aikainen tans-

kalainen 1400-luvun hopearaha. 1500-luvulle mentäessä rahalöydöt lisääntyvät selvästi ja niitä on yhteensä kahdeksan kappaletta. 1600-luvulta on vain muutama kolikko, kun taas suurin osa kolikkolöydöistä on 1700- ja 1800-luvuilta. Valtaosa Kalatorilta löytyneistä kolikoista on ruotsalaisia. Tämä koskee myös 1800-lukua, jolloin Suomi oli osa Venäjän valtakuntaa. Huomionarvoista on siis, että Kalatorilta ei löytynyt yhtään venäläistä

Kuva 7. Reininmaalla valmistetun Westerwald-kivisavikannun pala. Kuva Eeva Pettaý/ Museovirasto.

Kuva 8. Kalatorin vanhimpien löytöjen joukkoon kuului peltokerroksesta löytynyt ns. Lower saxony-kivisaviastian palanen (KM 2009037:340), jollaisia valmistettiin 1200-luvun lopussa ja 1300-luvun alkupuoliskolla. Kuva Riikka Väisänen/Museovirasto.

kolikkoa, ainoastaan kaksi Suomen suuri-ruhtinaskunnan pennin kolikkoa 1800-luvun lopulta ja 1900-luvun alusta.

Esineiden ajoitukset liikkuvat keskiajan ja nykyajan välillä. Vanhimmaiksi ajoittuvat peltokerroksen alta olevat esineet: nuolenkärki, metalliheloin koristeltu nahkaesineen katkelma ja alasaksilaisen kivisavikeramiikan pala. Suurin osa löydöistä on 1600–1800-luvun vaatetukseen ja arkielämään liittyvää esineistöä. Ajoituksia saa rahojen lisäksi ainakin muutamista keramiikan palasista, liitupiipun pesistä sekä lasisinetistä. 1500–1600-luvuille ajoittuvat ainakin punasaviastia aaltoreunoineen, sekä suurin osa punasavipadoista ja -vadeista *bolus*- ja *hemring*-koristeluineen. (Kuva 8.)

LUUT

Rauman Kalatorin vuosien 2009 ja 2010 kaivauksilta saatiin talteen runsas ja melko hyvin säilynyt palamaton luuaineisto, joka kuitenkin suurimmaksi osaksi koostui hajonneista luiden kappaleista. Kokonaisuina on säilynyt lähinnä sormiluita ja nilkan ja ranteen luita. Karjaeläinten luiden joukossa on paljon hampaita, joista on säilynyt lähinnä kruunuosat. Yhteensä vuosien 2009 ja 2010 kaivauksissa saatiin talteen yli 2033 luuta tai luun palasta joiden paino on noin 25,8 kiloa. Luiden kunto vaihteli alueittain. Useissa luissa on jyräjän hampaan jälkiä ja pitkien luiden päät on pureskeltu rikki. Luiden pureskelu on selvästi altistanut ne eroosiolle, sillä useissa luissa koko pintakerros on kulunut pois. Luiden yleinen rikkoutuneisuus lienee seurausta alueen pitkäkestoisesta käytöstä, jonka aikana luita on tallattu ja ne ovat altistuneet erilaisille kuluttaville tekijöille. Vaikka aineisto onkin sekoittunutta eikä eri-ikäisiä kerrostumia voi erottaa toisistaan, kertovat luut osaltaan torin toiminnasta, muun muassa

siitä, millä eläimillä ja eläinten osilla on käyty kauppaa.

Luiden määrä vaihteli kaivausyksiköittäin. Suurin osa luista löytyi vuonna 2009 tutkituista torikerroksista ja vuonna 2010 löytyneestä jätekuopasta.

Karjaeläimet ja erityisesti nauta ovat yleisimpiä lajeja kaikissa yksiköissä lukuun ottamatta pintamaata. Selvästi yleisin laji Kalatorin aineistoissa on nauta, mutta myös lampaan ja/tai vuohen sekä sian luita tunnistettiin melko runsaasti (Taulukko 1). Yhteensä kuusi luuta tai hammasta kuuluu lampaalle ja kaksi luuta tai hammasta vuohelle. Hevosesta tunnistettiin kahdeksan luuta ja koirasta yksi luu. Hylkeen luista seitsemän voi tunnistaa varmuudella halliksi eli harmaahylkeeksi. Metsäjäniksestä tai rusakosta tunnistettiin yksi luu. Linnuista mukana on kana, metso ja jokin tarkemmin tunnistamaton kanalintu ja jokin tarkemmin tunnistamaton sorsalintu. (Taulukko 1.)

Hampaiden kulumisen (Grant 1982) ja epifyysien umpeenkasvun (Silver 1969) perusteella Kalatorin naudat on teurastettu pääosin nuorina, viimeistään 4–8 vuoden ikäisinä, mikä viittaa lihakarjaan. Vuoden 2010 aineistossa on mukana myös vanhempia, yli 8-vuotiaita eläimiä. Siat ovat melko nuorista yksilöistä, mikä sopii hyvin lihakarjaan.

Naudasta tunnistettiin luita kaikista luuston osista, mutta pääosin luut ovat vähäliaisista luuston osista eli jalkojen alaosista ja kallosta. Irtonaisia hampaita on runsaasti. Kaikki lampaan ja/tai vuohen ovat yhtä nikamaa lukuun ottamatta kallosta ja alaleuasta, hartiasta sekä etu- ja takajaloista. Sian luut ovat kallosta ja raajoista. Nikamia ei luuanalyysissä tunnistettu lajilleen, mikä selittää karjaeläinten selkärangan osien puuttumisen anatomisesta jakaumasta.

Hylkeiden anatominen jakauma poikkeaa kotieläimistä. Kun suurin osa kotieläinten luista on vähäliaisista osista, tulevat hylkei-

LAJI	NISP 2009	NISP 2010	PAINO (g) 2009	PAINO (g) 2010
Nauta <i>Bos taurus</i>	401	355	8342,79	9541,85
Sika <i>Sus scrofa domesticus</i>	64	63	451,37	645
Lammas/vuohi <i>Ovis aries</i> / <i>Capra hircus</i>	104	38	534,7	135,49
Lammas <i>Ovis aries</i>	6	-	79,77	-
Vrt. lammas cf. <i>Ovis aries</i>	4	-	7,15	-
Vuohi <i>Capra hircus</i>	2	-	20,59	-
Vrt. vuohi cf. <i>Capra hircus</i>	1	-	5,3	-
Hevonen <i>Equus caballus</i>	6	2	112,77	18,35
Koira <i>Canis familiaris</i>	1		16,05	-
Iso ungulaatti	85	19	820,29	316,82
Pieni ungulaatti	8	2	15,18	4,94
Harmaahylje <i>Halichoerus grypus</i>	7	-	127,34	-
Hylkeet vrt. harmaahylje Phocidae cf. <i>Halichoerus grypus</i>	1	-	21,6	-
Hylkeet Phocidae	7	2	65,51	7,34
Jänis <i>Lepus</i> sp.	-	1	-	0,24
Ruminantia	10	57	5,62	33,7
Megamammalia	-	55	-	592,28
Mammalia	x	1073	2463,0	>1403,51
Sorsalinnut Anatidae	2	-	2,19	-
Kana <i>Gallus gallus</i> d.	-	2	-	1,7
Metso <i>Tetrao urogallus</i>	1	-	1,66	-
Kanalinnut Galliformes	1	-	1,6	-
Linnut Aves	2	1	0,21	0,12
Aves/Mammalia	-	1	-	0,02
Tunnistamattomat Indeterminata	3	1	0,23	0,1

Taulukko 1. Rauman Kalatorin vuosien 2009 ja 2010 kaivausten luuaineistoissa tunnistettujen lajien ja lajiryhmien fragmenttimäärät (NISP) ja painot. Tunnistamattomien nisäkkäiden (Mammalia) kokonaiskappalemäärää ei laskettu vuonna 2009.

den luut pääosin runsaslihaisista osista. Tämä viittaa siihen, että traani, nahka ja turkis olisi kuljetettu pois, mutta muut osat jätetty tori-alueelle.

Kalatorin luuaineistossa on neljä naudan kämmenluuta, joiden perusteella on mahdollista arvioida eläinten kokoa. Kolmen leh-

män säkäkorkeudet ovat 100 cm, 101 cm ja 104 cm, ja yhden sonnin tai härän 113 cm. Kalatorin lehmät ovat olleet melko pieniä verrattuna keskimääräiseen keskiaikaiseen aineistoon Suomessa ja Ruotsissa (Vretemark 1997, Tourunen 2003, Puputti 2010). Härkä tai sonni sen sijaan on ollut hieman keskiver-

toa suurempi. Koko aineistossa on vain yksi lampaan kämmenluu, joka sallii mittausten tekemisen säkäkorkeuden laskemiseksi. Sen perusteella lampaan säkäkorkeudeksi saadaan 56,2 senttiä, mikä vastaa suomalaisen ja ruotsalaisen keskiaikaisen lampaan kokoa (Sten 1994, Tourunen 2003, Puputti 2009)

Monissa Kalatorin luissa ja erityisesti naudalle kuuluvissa luissa on erilaisia työston jälkiä, jotka liittyvät ruhon käsittelyyn eli teurastukseen, paloitteluun sekä lihan ja nahan irrottamiseen. Suurin osa havaituista jäljistä on runsaslihaisissa ruhon osissa kuten lantiossa, lapaluussa, raajojen yläosissa ja kylkiluissa mutta myös vähälihaisissa ruhon osissa kuten alaleuoissa. Nautojen lantiot on hakattu poikki lonkkamaljan kohdalta ja lapaluut proksimaaliosasta, mikä viittaa ruhon karkeaan paloitteluun lihaisten osien erottamiseksi. Alaleuoissa olevat pitkittäiset ja poikkittaiset viiltojäljet liittyvät nahan irrottamiseen. Monet alaleuat on lisäksi hakattu poikki etuosan kohdalta ja myös viiltojäljet keskittyvät etuosaan. Yhdessä sian nilkan luussa on vino, pitkittäinen hakkausjälki.

RIISTAELÄIMET

Riistaeläimiä on aineistossa vähän, niistä yleisin on hylje. Seitsemän hylkeen luuta pystyy tunnistamaan halliksi. Kaikki hallin luut ovat aikuisista yksilöistä. Yksi lajitasolle tunnistamaton hylkeen luu (olkaluun palanen) kuuluu nuorelle kuutille. Koska lajia ei voi määrittää, on kuutin ikää mahdotonta arvioida. Norpan ja hallin kuuttien kokoero on syntymän aikana suuri. Joka tapauksessa kuutti on pyydetty kevätjäliltä ja se on ollut korkeintaan muutaman kuukauden ikäinen.

Eri hyljelajien pyyntitavat vaihtelevat. Hallia pienikokoisempaa norppaa on mahdollista pyytää verkoilla lähellä rantavesiä, mutta hallit on mitä ilmeisimmin pyydetty kevät-

talvella jonkun pitkän hyljematkan aikana, kaukana kotijäliltä. (Kuva 9.)

Kalatorin hylkeiden luissa on leikkuujälkiä, jotka liittynevät ruhon paloitteluun. Leikkuu- ja katkaisujälkiä on lantiossa, sääri- luussa ja selkänikamassa, siis kohdissa, joista mm. ruhon lihaisia osia irrotetaan. Hylkeitä on historiallisena aikana pyydetty moneen tarpeeseen, mutta kaupallisesti merkittävää on ollut lähinnä nahkojen, rasvan ja traanin tuotanto. 1500–1700-luvuilla olivat yleisiä hylkeen traanilla palavat öljylamput. Hylkeen lihalla ei ole varsinaisesti käyty kauppaa vaan se on hyödynnetty kotitalouksissa.

Hylkeiden hyödyntäminen on perinteisesti riippuvaista hylkeiden määrästä ja poikimisalueiden sijainnista. Esimerkiksi 1500–1600-luvulla hallit poikivat vielä Pohjanlahdella. Perämerelläkin hylkeenpyynnin pääkohde oli harmaahylje. Vielä 1500-luvulla hylkeenpyynti olikin muun muassa pohjanlahtelaisille niin tärkeää, että heillä oli kuninkaan lupa elinkeinonsa harjoittamiseen Varsinais-Suomen vesillä (Säihke 1963: 103).

Tiedetään, että hylkeenpyynnin merkitys Itämerellä pieneni merkittävästi 1700-luvun aikana, vaikka se ei kokonaan koskaan lopunutkaan. Kaupallisesti hylkeenpyynti oli merkittävää 1800-luvulla enää vain paikallisesti. Muun muassa merenkurkusta kuljetettiin traania ja nahkoja Tukholmaan talonpoikaispurjehduksen tapaan (Ylimaunu 2000: 113). 1860-luvulta alkaen lisääntynyt petrolilamppujen käyttö vähensi traanin tarvetta entisestään.

Kalatorin aineistossa ei ole yhtään kalan luuta, mikä tuntuu hieman oudolta paikan merellistä sijaintia ajatellen. Hylkeen luiden perusteella tiedämme kuitenkin, että torin käyttäjät harjoittivat meripyyntiä. On siis mahdollista, että kalatorilla on myyty myös kalaa, mutta luut eivät ole hiekkaisessa maaperässä säilyneet hyvin. Pieninä palasina kalojen luut usein jäävät ottamatta talteen kai-

Kuva 9. Harmaaahylkeet kerääntyvät pikkuluodoilla tiiviiksi laumoiksi. Kuva Antti Halkka.

vausten aikana. Asian tutkimiseksi otettiin vuonna 2010 yhteensä 24 litraa maata seulottavaksi ja tutkittavaksi. Maanäytteet kuiva-seulottiin 6 millimetrin, 2 millimetrin ja 0,63 millimetrin silmäkoon seuloilla. Näytteissä oli vielä tämän jälkeen niin paljon maata, että luita ei voinut niissä erottaa. Siksi maa-aines vielä vesiseulottiin 2 millimetrin, ja 0,63 millimetrin seulalla. Näytteet kuivattiin ja niistä etsittiin luita mikroskoopin avulla. Maanäytteiden tutkimuksen tulos oli hyvin vaatimaton, niistä löydettiin vain neljä luun sirua eikä niitä voitu tunnistaa lajilleen.

YHTEENVETO

Rauman Kalatorin arkeologisten kaivausten löytöaineisto oli hyvin sekoittunutta. Esi-keitä oli sekaisin eri vuosisadoilta ja ne olivat murskautuneet pieniksi palasiksi, kun ne olivat vuosisatojen ajan altistuneet torilla kävijöiden aiheuttamalle kulutukselle. Löytöaineistossa näkyi myös torin kiveämisen ajankohta 1800-luvun lopussa, sillä sen jälkeiseltä ajalta löytöjä ei ollut juuri ollenkaan.

Kaivausten myötä saatiin uutta tietoa alueen historiasta. Selvisi, että alueelle on

perustettu tori joskus 1400-luvun kuluessa, samoihin aikoihin kuin itse Rauman kaupunki on perustettu. Toria ennen paikalla oli 1300-luvulla sijainnut pelto, josta todisteena kaivauksilla löydettiin laajalla alueella olleita auranjälkiä.

Löydetyt luuaineiston avulla saatiin tietoa siitä, mitä torilla on myyty. Useissa luissa oli paljon jälkiä, jotka kertovat lihan käsittelystä paikalla. Hylkeenluiden perusteella voidaan myös olettaa torilla myydyin traania. Hylkeiden lihat on mahdollisesti toimitettu paikalliseen käyttöön ja vain ruhon tietyt osat tuotiin torille. Yllättävää sen sijaan oli kalanluiden täydellinen puuttuminen löytöaineistossa, etenkin kuin raumalaiset näyttävät olleen tunnettuja 1500-luvun Tallinnassa nimenomaan lohikauppiaina.

Historiallinen lähdemateriaali koskien Rauman varhaista historiaa on hyvin niukkaa, ja se tarvitsee rinnalleen arkeologista aineistoa, jotta olisi mahdollista muodostaa tarkempi kuva kaupungin menneisyydestä. Tämän takia arkeologiset kaivaukset Vanhan Rauman alueella ovat hyvin tärkeitä. Aina, kun alueella kaivetaan maata ilman arkeologista valvontaa, tuhoutuu tärkeä pala kaupungin historiaa. ♦

Andreas Koivisto
andreas.koivisto@vantaa.fi

Kristiina Mannermaa
kristiina.mannermaa@helsinki.fi

Riikka Väisänen
riikka.vaisanen@vantaa.fi

KIRJALLISUUS JA LÄHTEET

Suulliset tiedonannot

Haggrén, G. 15.11.2010.

Lähteet

FMU = Finlands medeltidsurkunder. <http://extranet.narc.fi/DF/index.htm>

Arkistolähteet

Hakanpää, P. 2009. *Rauma-Raumo. Kaupunkiarkeologinen inventointi*. Museoviraston arkisto.

http://www.rauma.fi/ymparisto/html/Rauma_Raumo%202009_p.pdf

Kivistö, M. & Manninen, N. 2007. *Vanha Rauma. Kaukolämpöyömaan arkeologinen valvonta 2007*. Rauman museo. Museoviraston arkisto.

Koivisto, A. 2010. *Rauman Kalatorin arkeologiset tutkimukset vuonna 2009*. Museoviraston arkisto.

Koivisto, A. 2011. *Rauman Kalatorin arkeologiset tutkimukset vuonna 2010*. Museoviraston arkisto.

Lempiäinen, T. 2009. *Rauma Kalatori. Arkeologinen kaupunkikaivaus. Makrofossiilitutkimus. Tutkimusraportti*. Sisältyy kaivauskertomukseen *Rauman Kalatorin arkeologiset tutkimukset vuonna 2009*. Museoviraston arkisto.

Lempiäinen, T. 2010. *Rauma Kalatori 2010. Arkeologinen kaupunkikaivaus. Makrofossiilitutkimus. Tutkimusraportti*. Sisältyy kaivauskertomukseen *Rauman Kalatorin arkeologiset tutkimukset vuonna 2010*. Museoviraston arkisto.

Mannermaa, K. 2011. *Rauma Kalatori KM2010034. Andreas Koivisto 2010. Arkeologisen luuaineiston analyysi*. Sisältyy kaivauskertomukseen *Rauman Kalatorin arkeologiset tutkimukset vuonna 2010*. Museoviraston arkisto.

Oinonen, M. 2010. *Rauma Kalatori. Ajoitustuloksia. (Hela 2375)*. Luonnontieteellinen keskusmuseo, ajoit-

uslaboratorio. Sisältyy kaivauskertomukseen *Rauman Kalatorin arkeologiset tutkimukset vuonna 2009*. Museoviraston arkisto.

Oinonen, M. 2011. *Rauma Kalatori. Ajoitustuloksia. (Hela-2671 & Hela-2672)*. Luonnontieteellinen keskusmuseo, ajoituslaboratorio. Sisältyy kaivauskertomukseen *Rauman Kalatorin arkeologiset tutkimukset vuonna 2009*. Museoviraston arkisto.

Vanhanen, S. 2010. *Charred seeds in Mikkeli Orijärvi - A study of subsistence strategies of an Iron Age settlement in East Finland*. Pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto.

Kirjallisuus

Elfwendahl, M. 1999. *Från skärva till kärl. Ett bidrag till vardagslivets historia i Uppsala*. Lund Studies in Medieval Archaeology 22.

Eronen, M., Glückert, G., van de Plassche, O., van der Plicht, J., Rantala, P. 1995. *Land uplift in the Olkiluoto-Pyhäjärvi area, southwestern Finland, during the last 8000 years*. Report YJT-95-17. Helsinki.

Gaimster, D. 1997. *German Stoneware 1200-1900. Archaeology and Cultural History*. British Museum Press.

Grant, A. 1982. The use of tooth wear as a guide to the age of domestic ungulates. Teoksessa: Wilson, B., Grigson, G. & Payne, S. (toim.) *Aging and sexing Animal bones from Archaeological sites. BAR British Series* 109, s. 91–108.

Haggrén, G. 1994. *Pikarit, ikkunat ja muut lasit. Helsingin porvarien haurasta ylellisyyttä - ja arkiesineistöä. Teoksessa Narinkka. Helsinki 1550–1640*, Helsingin kaupunginmuseo. Jyväskylä. s. 282–310.

Hiekkanen, M. 1983. *Rauma. Keskiajan kaupungit 2*. Museovirasto, Helsinki.

Hiekkanen, M. 2007. *Suomen keskiajan kivikirkot. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1117*. Helsinki.

Hurst, J. G., Neal, D. S., van Beuningen, H. J. E. 1986. *Pottery Produced and Traded in North-West Europe 1350–1650*. Rotterdam Papers VI. A contribution to medieval archaeology. Rotterdam.

Hyvönen, H. 1983. *Suomalaista keramiikkaa*. Porvoo.

Johansson, M. 2007. *Tukholman punasavikeramiikka. Teoksessa: Majantie, Kirsi, (toim.), 2007: Ruukkuja ja Ruhtinaita. Saviastioita ja uunikaakeleita ajalta 1400–1700. Archaeologia Medii Aevi Finlandiae XII*. Saarijärvi. s. 48–58.

Kerkkonen, G. 1978. *Borgare och bondeseglare. Handelssjöfart på Reval genom och i SV-Finlands skärgård under tidigt 1500-tal. Kring tvenne skuldböckers notis-material detaljutredningar och reflexioner*. Historiallisia tutkimuksia 106. Forssa.

- Lähteenoja, A. 1932. *Rauman kaupungin historia II. 1600–1721*. Rauma.
- Lähteenoja, A. 1939. *Rauman kaupungin historia IV. 1809–1917*. Rauma.
- Lähteenoja, A. 1946. *Rauman kaupungin historia I. Vuoteen 1600*. Rauma.
- Majantie, K. (toim.) 2007. *Ruukkuja ja Ruhtinaita. Saviastioita ja uunikaakeleita ajalta 1400–1700*. Archaeologia Medii Aevi Finlandiae XII. Saarijärvi.
- Papunen, P. 1959. Rauman seudun asuttamisen ja yhteiskunnallisen vakiintumisen kausi rautakauden lopulta n. vuoteen 1550. *Rauman seudun historia I. Rauman mlk – Lappi – Hinnerjoki. Vanhimmista ajoista n. v:een 1721*. Rauma.
- Puputti, A.-K. 2010. *Living with animals. A zooarchaeological study of urban human-animal relationship in early modern Tornio, 1621–1800*. BAR International Series 2100.
- Russow, E. 2006. *Importkeraamika Lääne-Eesti linnades 13.–17. sajandil. (Imported Pottery in West Estonian Towns between 13th and 17th centuries.)* Tallinn.
- Salminen, T. 2011. 'Suomen "pienet" kaupungit keskiajalla? – Keskiajan kaupunkien tutkimuksesta Suomessa sekä Ulvilan ja Rauman keskiajan erityispiirteistä ja mahdollisuuksista.' Teoksessa: *Kauppa ja kaupungit Satakunnassa. Porin Raatihuoneella 5. huhtikuuta 2008 pidetyn seminaarin esitelmät. Satakunta XXVIII*. Satakunnan Historiallinen Seura, Kokemäki.
- Silver, A.I. 1969. The Ageing of domestic animals. Teoksessa Brothwell, D., Higgs, E. & Clark, G. (toim.) *Science in Archaeology. A survey of progress and research*. Thames & Hudson. Sivut 283–302.
- Sten, S. 1994. Storleksvariationer hos medeltida och nyare tids nötkreatur och får. Teoksessa Myrdal, J. & Sten, S.(toim.) *Svenska husdjur från medeltid till våra dagar. Skrifter om Skogs och lantbrukshistoria* 5, s. 35–50.
- Suvanto, S. 1973. *Satakunnan Historia III. Keskiaika*. Pori.
- Sähke, I. 1963. Varsinais-Suomen maanviljelys ja karjanhoito 1500-luvulla. *Varsinais-Suomen historia* 5. Varsinais-Suomen historiantutkimusyhdistys r.y. Turku.
- Tourunen, A. 2003. Eläinten luita kaupunkikerroksista-esimerkkejä arkeo-osteologisista tutkimusmetodeista. Teoksessa: Seppänen, L. (toim.) *Kaupunkia pintaa syvemmältä. Arkeologisia näkökulmia Turun historiaan*. Archaeologia medii Aevi Finlandiae IX. Suomen keskiajan arkeologian seura – Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland, s. 371–382.
- Vretemark, M. 1997. *Från ben till boskap. Kosthåll och djurhushållning med utgångspunkt i medeltida benmaterial från Skara*. Skrifter från Skaraborgs Länsmuseum nr 25.
- Ylimaunu, J. 2000. *Itämeren hylkeenpyyntikulttuurit ja ihminen-hylje -suhde*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 773. Helsinki.

LOPPUVIITTEET

- Erosen et al. 1995 teoksessa Rauman ympäristön maankohoamista kuvataan rannansiirtymäkäyrän avulla. Käyrä on piirretty paksulla viivalla ja sen perusteella ei voi antaa täsmällisiä vuosilukuja. Yllä esitetty luku on tämän takia vain arvio. Käyrästä käy kuitenkin hyvin ilmi, että maankohoaminen ei ole seudulla ollut lineaarista. (Rannansiirtymisestä katso myös Hiekkänen 1983: s. 39–42)
- Kartta on tonttiluettelo ilman mittaustarkkuutta. Se on julkaistu Högmanin Rauman historian (1907) liitteenä sekä Lähteenojan 1930-luvulla kirjoitetussa Rauman historiassa (1932: s. 40–41). Kartan alkuperästä ei kuitenkaan ole saatavilla tarkempaa tietoa. Ei myöskään ole tiedossa mihin vuosiluvut 1698–1710 perustuvat.
- Valvonnasta ei ole olemassa raporttia, mutta maaleikkauksia kuvaavia karttoja on kuusi kappaletta.

LEMUN MONNOISTEN ARVOITUKSELLINEN KIVIKARTANO

ABSTRACT

The mysterious manorhouse of Monnoinen in Lemu

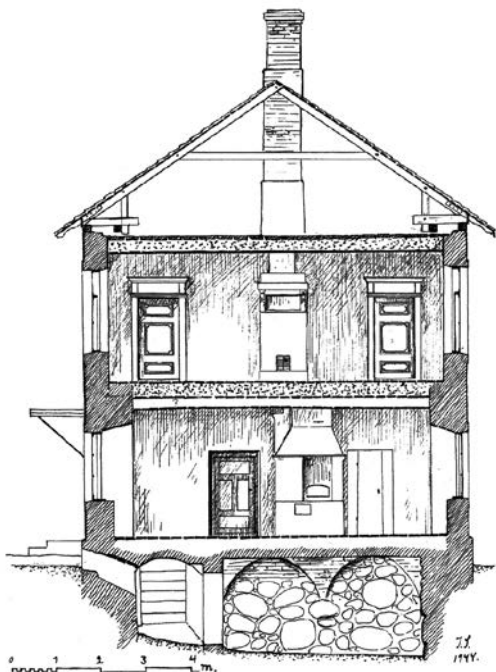
More than 20 masonry manor houses were built in SW Finland during the 16th century. Some of them are well known, some are almost forgotten. Some are still in use, while some others have totally disappeared. In the manor of Monnois in Lemu there is a mysterious small stone house which has challenged scholars trying to date it. Some scholars have supposed that little known stone house was built in the 16th century, while some others have dated it to the 18th century.

Some hitherto unused archival sources reveal much information about the small stone house of Monnoinen. The cellars were built by Lady Anna Hogenskild in 1586 and most probably the three rooms made of stone in the ground floor soon after that. In the late 17th century the small masonry main building of the manor was called "old". During the Great Northern War the building suffered serious damages. After the war the building was restored and soon afterwards it was enlarged by a new first floor made of bricks.

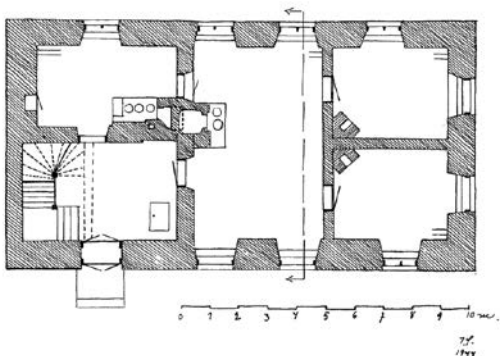
Pohjoiseen Varsinais-Suomeen, Lemun, Maskun ja Mynämäen suurpitäjien alueelle perustettiin keskiajalla ja uuden ajan alussa useita merkittäviä kartanoita. Osa niistä rakennet-

tiin kivinen päärakennus, tunnetumpina esimerkkeinä Maskun Kankainen ja Askaisten Louhisaari. Kankaisissa on säilynyt yksi Suomen alkuaan paristakymmenestä 1500-luvulla rakennetusta kivilinnasta. Toisen rauniot löytyvät puolestaan Mynämäen Lehtisten kartanon pihapiiristä. Ruotsin suurvalta-ajalla, 1600-luvulla Suomessa mainitaan yleensä rakennetun vain kaksi kartanolinnaa: vapaaherra **Herman Flemingin** Louhisaari 1650-luvulta sekä Pernajassa sijaitseva vapaaherra Lorentz Creutzin 1670-luvulla rakennuttama Sarvilahti. Molemmat ovat säilyneet nykypäiviin asti. Vähemmän tunnettuja ovat Louhisaaren naapurissa sijainnut Hannulan kivikartano – sekin Flemingien 1600-luvulla rakennuttama – ja Lemun Monnoisten päärakennus.

Lemun Monnoinen (ru. Monnois, Monäs) on kartano, jonka kivistä ja tiilestä muuratun päärakennuksen rakennushistoriasta on esitetty hyvin erilaisia mielipiteitä. Historiantutkija **Pentti Renvall** epäilee, että rakennus olisi 1550- tai 1560-luvulta. **Kari Uotila** ja **Eija Pursimo** ovat kallistuneet samalle kannalle. Monnoisten päärakennusta analysoinut Irja Sahlberg ajoittaa sen viimeistään 1600-luvulle, mutta **Gabriel Nikander** epäilee rakennuksen olevan vasta 1700-luvulta. (Jutikkala & Nikander 1, 138; Pursimo 2000, 92; Uotila 1985, 88–89.) Suomen kartanoita koskevista yleisesityksistä Monnoinen on luultavasti osin juuri vaikeaselkoisen raken-

Monnoisten päärakennuksen poikkileikkaus (Turun museokeskus/Irja Sahlberg 1944/Pursimo 2000, 93).

Monnoisten päärakennuksen alakerran pohjapiirros (Turun museokeskus/Irja Sahlberg 1944/Pursimo 2000, 93).

nushistoriansa vuoksi jätetty monesti sivuun (esim. Herrgårdar i Finland).

MONNOISTEN KIVIRAKENNUS

Monnoisten kartanon päärakennus on säilynyt yksityiskotina 2000-luvulle asti. Rakennuksen ensimmäinen kerros on rakennettu

harmaakivestä, toinen kerros tiilestä. Perusteellisin päärakennusta on analysoinut **Irja Sahlberg**. Vuonna 1944 hän laati rakennuksesta mittapiirustuksia, jotka kuuluvat nykyisin Turun museokeskuksen kokoelmiin. Piirroksiset tarjoavat mahdollisuuden rakennuksen analysointiin. Ulkomitoiltaan Monnoisten kivrakennus on 16,45 x 8,70 m. Molemmissa kerroksissa on nykyisin samankaltainen pohjakaava: keskellä iso sali, toisessa päädyssä kaksi kamaria ja toisessa kamari ja eteinen. Alakerran väliseinien paksuudessa olevat erot viittaavat siihen, että huonejako ei ole täysin alkuperäinen. Rakennuksen alla oleviin kellareihin vie pitkä käytävä. Kellarin etumaisessa huoneessa on kaksi pientä ristiholvia. Sen takana on harmaakivestä holvattu toinen huonetila. (Pursimo 2000, 92–93; Uotila 1985, 87–88.)

Piirroksista löytyy piirteitä, jotka viittaavat 1700-luvun rakennus- ja muutostöihin. Pohjakerroksessa uunin vieressä oleva ovi on 1600-luvun mallia, joka eli vielä virallisissa sotilasvirkatalojen piirustuksissa 1731. (vrt. Lounatvuori 1996, 28). Toisen kerroksen ovet ovat puoliranskalaiset, lähinnä rokokoo-ovet. Huomiota herättää myös kattorakenteen ns. ruotsalainen kattotuoli, joka viittaa 1700-luvun rakennustekniikkaan. Rakennuksesta tiedetään, että sen vanha aumakatto muutettiin satulakatoksi vuonna 1887 (Pursimo 2000, 92).

Maskun kihlakunnan kivikartanoita ja -kellareita tutkinut Kari Uotila tutki Monnoisia ja muita alueen varhaisia kivrakennuksia 1980-luvun alussa. Päärakennuksen ohella Uotila kiinnitti Monnoisissa huomiota pihapiirissä olevaan toiseen kellariin, jonka päällä oli huonokuntoinen puurakennus. Itse kellariin oli vaarassa sortua. Siinä oli samankaltainen harmaakiviholvi kuin päärakennuksen tammassa kellaritilassa. (Uotila 1985, 86–87.)

Rakennustutkimus ei yksin riitä selvittämään Monnoisten kivitalon vaiheita. On

Monnoisten kartanon tonttimaa. (Kuva GH 2007)

tärkeätä tarkastella myös kartanon historiaa ja omistajia. Omistusvaiheiden tarkastelun ohella on syytä selvittää Monnoisten merkitys omistajiensa maanomistuskokonaisuudessa. Tärkeätä on myös jäljittää kartanoa koskeva arkistoaineisto. Monnoisten kohdalla erityisen merkittäviksi osoittautuvat eri arkistokokonaisuuksissa säilyneet kartanoa koskevat tilit ja katselmukset, joita yhdistämällä saadaan valoa päärakennuksen vaiheisiin.

MONNOISTEN VAIHEET

Lemun Monnoinen mainitaan säilyneissä lähteissä ensi kerran vuonna 1437. Turun maanoikeudessa todettiin tuolloin, että vaimo **Thona** oli lahjoittanut tilan Nousiaisten kirkolle noin 50 vuotta aiemmin. Seurakunta oli noin 1407 myynyt tilan **Magnus Tavastille** saadakseen rahoitettua uuden kirkonkellon valamisen. Piispa puolestaan luovutti tilan tuomiokirkolle, tarkemmin sanottuna tuomiokirkon arkkiteinin pöydälle (REA 466; Läntinen 1978, 141).

On mahdollista, että Monnoisissa on keskiajalla ollut toinenkin kirkolle kuulunut tila. Myös muualla Lemun ja siihen kappelina kuuluneen Askaisten alueella oli keskiajan lopulla runsaasti kirkolle kuuluvia tiloja. Tällainen oli mm. Monnoisiin pohjoisessa rajautuva Niittukartano (ruots. Niittugård), jossa piispa **Johannes III Wesfalin** mainitaan kuolleen vuonna 1385. Sekä Monnoinen että Niittukartano olivat 1500-luvulla suuria yksinäistiloja, jotka molemmat muodostavat oman nykypäiviin asti säilyneen kameraalisen kylän. (Jutikkala & Nikander 1941, 137; Pursimo 2000, 91–96.)

Uuden ajan alussa kuningas **Kustaa Vaasan** aikana Monnoinen peruutettiin kirkolta kruunulle ja siitä muodostettiin 1550-luvun puolivälissä viereiseen Niittykartanoon perustetun kuninkaankartanon alainen karjakartano. Lemun, Maskun ja Raision pitäjäin voutina toiminut **Ragvald Halvardsson** asetui aluksi Turun piispanistuimelta peruutettuun Niittukartanoon. (Almqvist 1919, 410, 413.) Monnoisissa ja Niittykartanossa oli suurehkot pellot, laajat niityt sekä hyviä lai-

tumia. Kruunulle Monnoisilla oli arvoa myös kalastamona. Matalassa Lemunlahdessa oli tuottoisia lahna- ja säynäväapajia, kauempaa mereltä saatiin puolestaan silakkaa. (Ks. esim KA 972 s. 8v)

Vuonna 1557 voutikunnan uusi vouti **Erich Michelsson** muutti Monnoisen pääkartanokseen. Sinne pystytettiin nyt uusi suuri tupa, jota kutsuttiin linnantuvaksi ("borgstuga"). Nimestä huolimatta kyse oli hirsirakennuksesta. Samana vuonna kartanolle muurattiin viisi savupiipullista uunia, joista yksi lienee ollut uudessa tuvassa, loput neljässä muussa tuvassa. Vuoden 1557 rakennustöiden aikana käytettiin 40 päivätyötä kellarin kaivamiseen. Tilien tarjoamien tietojen pohjalta on epätodennäköistä, että kellariin olisi tällöin liittynyt muuraustöitä. (KA 689 s. 2v, 16–17v.) Seuraavana vuonna kartanolle rakennettiin vielä viisi uutta tupaa ja kaivettiin paikka toiselle kellarille. (KA 744, s. 4, 16v–18.) Vuonna 1559 töitä jatkettiin rakentamalla linnantuvan yhteyteen porstua. (KA 789 s. 10v) Tämän jälkeen rakennustyöt hiljenivät. Vuonna 1562 Monnoinen ja sen alaisuudessa ollut Niittykartano alistettiin Mynämäen Saa-

ren kuninkaankartanon alaisuuteen. (Almqvist 1919, 410, Haggrén 2008, 73) Tällöin Monnoisissa oli väkeä vielä 16 henkeä. (KA 941 s. 16)

Kruunu alkoi 1560-luvulla nopeasti luopua kuninkaankartanoistaan. Pohjoisessa Varsinais-Suomessa kruunulle jäi vain Saaren kartano, joka menetti nyt alaisuudessaan olleet Monnoisen ja Niittykartanon. (Haggrén 2008, 73.) Valtaneuvos Nils Bjelken leski Nyynäisten ja Åkerön rouva **Anna Hogenskild** vaihtoi molemmat kartanot kruunulta 23.6.1565. Vastineeksi kruunu sai tiloja Ruotsista. Vuodesta 1569 alkaen Monnoinen nautti myös säterivapautta. (Jutikkala & Nikander 1939, 137–138.; Pursimo 2000, 91.)

Monnoinen ja Niittykartano sijaitsivat Nyynäisten suuren kartanon naapurissa. Laajaa kartanotaloutta johtaneen Anna Hogenskildin silmissä Monnoinen ja Niittykartano tarjosivat hänen suomalaiselle pääkartanolleen tavoittelemisen arvoisen lisäresurssin. Yhdessä nämä kolme kartanoa ja muutamat Nyynäisten alaisuuteen kuuluneet lampuotitilat muodostivat huomattavan suuren maanomistuskokonaisuuden Hirvijoen alajuok-

Monnoisten tonttimaa. Vasemmalla vanha kivikartano, takana oikealla iso asuinrakennus 1800-luvun alkupuolelta. (Kuva GH 2007)

Monnoisten päärakennus tänään. Moderni ulkoasu kätkee alleen 1500-luvun lopun juhlanan kivirakennuksen. (Kuva GH 2007)

sulla ja Lemunlahden rannalla. Monnoisten peltoalan tiedetään 1680-luvulla olleen noin 22 (noin 11 ha) ja Niittykartanon 29 tynnyrinalaa (noin 14,5 ha), kun Nyynäisissä peltoa oli peräti 115 tynnyrinalaa (noin 57,5 ha).¹ Monnoisista 1600-luvun lopulla tehty tiluskartta osoittaa, että kartanon tonttimaa sijaitsi kahden peltoaitauksen välissä. Pellot ylsivät nyttemmin maatuneen kapean merenlahden rannalle. (MML: Turun ja Porin läänin maanmittauskartat: Lemu 14_01 Monnoinen, ei päiv.)

Lastensa vartuttua Anna Hogenskild piti Monnoisen ja Niittykartanon sekä Sääksmäen Lahisten kartanon itsellään. Iäkäs Anna Hogenskild asui itse pääasiassa Tukholman eteläpuolella Södermanlannissa sijaitsevassa Åkerön kartanossa. Monnoisissa oli 1580-luvulla Åkerön Annaksi kutsutun emännän ja vouti **Henrich Jacobssonin** alaisuudessa isohko kartanotalous, josta huolehti 16-henkinen palveluskunta. Vuonna 1586 Monnoisiin rakennettiin kaksi kellaria ja jokin savupiippu **Mats Murmästaren** ja muurarimestari **Markus Pakaisten** johdolla. Markus Jakobsson oli talonpoikainen muurarimestari, jolla oli Maskun Pakaisissa talo, jota hän isännöi 1570-luvun lopulta 1600-luvun al-

kuun. Apuna mestareilla oli 20 renkiä, joiden työrupeama kesti puolitoista kuukautta. Tiiliä työmaalla käytettiin 1500 kappaletta ja kalkkia peräti 60 tynnyriä. Harmaakivien määräästä ei tietoa ole, mutta kalkin kulutus kertoo isoista rakennustöistä.² Toisin kuin 1550-luvulla, nyt oli kyse muuratuista kivikellareista. Seuraavilta vuosilta ei Monnoisista tiettävästi ole säilynyt tilejä, joten rakennustöiden jatko jää arvailujen varaan.

Vuonna 1599 Monnoinen, joka oli vuonna 1590 siirtynyt Anna Hogenskildin pojalle **Hogenskild Bjelkelle**, peruutettiin maanpetoksesta epäillyn omistajansa muiden tilojen tapaan kruunulle. Suurvalta-ajalla sekä Monnoinen että Niittykartano olivat Nyynäisten sivukartanoiden asemassa. Nyynäinen oli arvokkaana pidetty tila, joka läänitettiin jo vuonna 1599 Turun linnan päällikkönä toimineelle **Bengt Larssonille (Sabelhierta)** ja tämän jälkeen vuonna 1610 valtaneuvos vapaaherra **Abraham Leijonhufvudille**. Tämän kuoltua ilman perillisiä vuonna 1618 Nyynäisten vapaaherrakunta lahjoitettiin Kemion vapaaherrakuntaa hallinneelle kansleri **Aksel Oxenstiernalle**. Tilat pysyivät vuoteen 1681 asti Aksel Oxenstiernan jälkeläisten hallussa. (Jutikkala & Nikander 1939, 137–139.) Oxenstiernojen aikaan Monnoinen oli lampuodin viljelyksessä. Viimeinen lampuoti Lars Persson kertoi vuonna 1682 olleensa tilalla jo 25 vuotta eli aina 1650-luvun lopulta asti.³

Ison reduktion aikana aatelisilta peruutettiin tuhansia maatiloja kruunulle. Niitä kruunu tarvitsi luotaessa määräjakoislaistosta ja veropalkkajärjestelmää, joissa kullekin kruunun viralle osoitettiin palkkatila, jossa kyseisen viran haltija sai asua ja jonka tuo-

ton hän sai nauttia luontaispalkkana. Valtaosa näistä palkkatiloista eli puustelleista varattiin armeijan ja laivaston upseereille, aliupseereille ja sotilasvirkamiehistöille. Tilat olivat kooltaan suoraan verrannollisia virka-asemaan. Suurimmat tilat varattiin ylimmille upseereille, aliupseeristolle jäi pienehköjä talonpoikaistaloja. (Ks. Lounatvuori 1996.) Myös Monnoinen liitettiin aluksi osaksi veropalkkalaitosta. Yhdessä Niittykartanon kanssa Monnoinen asetettiin hetkellisesti Amiraliteettikollegion alaisuuteen.⁴ Jo 1680-luvun puolivälissä Monnoinen siirrettiin kuitenkin Turun läänin jalkaväkirykmentin palkkatilaksi.

Määräjakolaitoksen luominen edellytti katselmuksia kaikilla siihen valituilla tiloilla. Rakennushistorian tutkimuksen kannalta nämä katselmukset ovat erittäin arvokkaita. Monnoisissa tällainen katselmus tehtiin viimeistään 23.–24.10.1682 ja jälleen 5.–7.9.1683. Tällöin tilalla todettiin oleva *vanha* kivitalo, jossa oli sali ja holvattu kamari. Niiden alla oli kaksi kellaria, joista toinen oli holvattu, toinen holvaamaton. Lautakattoinen rakennus oli kivitaloksi pienehkö: se oli vain yksikerroksinen eikä siinä ollut kuin kaksi asuinhuonetta. Monnoisissa oli myös isohko asuinrakennus, hirrestä rakennettu paritupa, jonka porstuan päällä oli ns. yötupa ("nattstuga"). Miespihan rakennuksiin kuului lisäksi pakari, johon liittyi kamari, sekä vielä keskeneräinen uusi tuparakennus.⁵

Monnoisten virkatalokausi jäi lyhyeksi, sillä se ehti olla vain eversti **Bernhard Reh binderin** hallussa. Reh binder oli Turun ja Porin jalkaväkirykmentin komentaja, jonka varsinainen virkatalo oli Kuusiston kartano. Lyhyen virkatalokauden aikana Monnoinen oli everstillä aputilana, jossa asui tilanvuokraaja, lampuoti. Jo vuosisadan vaihteessa 1700 Monnoinen erotettiin kruunun palkkatiloista ja siitä muodostettiin puustellin sijaan ratsuvelvollinen säteri, joka pysyi aluk-

si eversti Reh binderin poikien hallitsemana kruununluontoisena säterinä. Vuonna 1705 kuolleen eversti Reh binderin leski oli viimeistään vuonna 1707 asettunut palvelijoitensa kera asumaan Monnoisiin. Lampuodin viljelemästä vuokratilasta oli näin muodostunut jälleen todellinen kartano. (Jutikkala & Nikander 1939, 137–138.; KA: SAY Lemu 1694-1713.)

Reh bindereiltä Monnoinen siirtyi **Schauman-, Boije-, Brakel-** ja **Wilhelms-**sukuille upseereille. Vuonna 1775 tilan silloinen omistaja vääpeli **Ernst Reinhold Starck** osti sen perinnöksi. Kolme vuotta myöhemmin kartanon osti professori **Isak Ross**, jonka **von Willebrand-** ja **Hästesko-**sukuisilla jälkeläisillä se oli 1850-luvun alkuun asti. Monnoinen siirtyi talonpoikasiin käsiin, kun **Fredrik Jaakonpoika** osti kartanon vuonna 1851. (Jutikkala & Nikander 1939, 137–138.)

Monnoisten päärakennus oli 1900-luvun alussa ulkoasultaan keltaiseksi rapattu kivitalo, jonka alakerta oli muurattu harmaakivestä ja yläkerta tiilestä. Kartanon keittiö sijaitsi aina vuoteen 1927 muualla pihapiirissä, mutta tuolloin se siirrettiin alakerran vanhaan saliin. Kohtisuoraan päärakennusta vasten pihan toisella puolella sijaitsi 1800-luvun keskivaiheilla valmistunut satulakattoinen, yksikerroksinen asuinrakennus, jossa oli viisi huonetta. (Jutikkala & Nikander 1939, 138)

MONNOISTEN KIVIRAKENNUS

Monnoisten keskiaikaisista rakennuksista ei ole säilynyt tietoa, mutta 1500-luvun puolivälin kuninkaankartanovaiheen rakennustyöt eivät anna aihetta epäillä, että kartanolla olisi ollut kivirakennuksia. Monnoisiin 1550-luvun lopulla rakennettuihin kellareihin ei tehty muuraustöitä. Sen sijaan Anna Hogenskildin vuonna 1586 toimesta kartanolle rakennettiin kaksi muurattua kellaria, joissa luultavasti oli

myös tiilirakenteita, mahdollisesti holvausta.

Monnoisissa oli 23.–24.10.1682 ja 5.–7.9.1683 pidettyjen katselmusten mukaan "vanha harmaakivestä rakennettu kivitalo" (Gammal Stenhus af gråsten), jossa oli sali ja holvattu kamari ja niiden alla kaksi kellaria, joista toinen oli holvattu, toinen holvaamaton. Rakennuksessa oli tuolloin kaksi savupiippua.⁶ Vuodelta 1692 Monnoisista on säilynyt samankaltainen kuvaus. Tällöin tilalla asui lampuoti **Johan Larsson**, siellä todettiin olevan vanha kivirakennus, jonka alla oli yksi holvattu ja yksi holvaamaton kellari.⁷

Isonvihan aikana valtaosa suomalaisista kartanoista koki suuria tuhoja, joita selvitettiin rauhanteon jälkeen käreillä ja katselmuksissa. Everstiluutnantti **Henrik Johan Schaumanin** omistaman Monnoisten osalta todettiin 26.4.1725, että rakennukset olivat raunioituneet ("ruinerade"). Erikseen korotettiin kattojen kärsimistä vaurioista. Lisäksi venäläiset olivat Monnoisissa käyttäneet muun puutavaran ohella polttopuiksi jopa peltoja ja niittyjä kiertäneiden aitojen seipäät. Harmaakivisessä päärakennuksessa todettiin olevan iso sali ja pieni kamari sekä eteinen sekä niiden alla kaksi kellaria. Lisäksi sekä mies- että karjapihalla oli säilynyt tarpeellisia puurakennuksia.⁸

Yhdistämällä 1500-luvun rakennustietoja sekä 1600-luvun lopun ja 1700-luvun alun katselmuksia voidaan todeta, että Monnoisiin rakennettiin vuonna 1586 kaksi muurattua kellaria. Kyseessä ovat mitä todennäköisimmin kartanon päärakennuksen alla yhä nykyisin olevista kellarit. Niiden päälle on luultavasti jo Anna Hogenskildin tai hänen poikansa Hogenskild Bielken aikana eli 1580-luvun lopulla tai 1590-luvulla rakennettu harmaakivinen asuinrakennus. Tänä aikana Monnoinen oli itsenäinen kartano, jonka yhteyteen kuului myös naapurissa oleva Niittykartano. Siirryttäessä 1600-luvulle Monnoinen ja Niittykartano jäivät viereisen

Nyynäisten kartanon sivukartanoiden asemaan. Tämän vuoksi on hyvin epätodennäköistä, että Monnoisiin olisi 1600-luvulla rakennettu kivitaloa. Edes Nyynäisissä ei selaista tuohon aikaan ollut.

Monnoisten päärakennuksen harmaakivestä muuratusta ensimmäisessä kerroksessa on alkujaan ollut vain kolme huonetta: eteinen, kamari ja suuri sali, jota 1500-luvun lopun terminologian mukaan on alkujaan kutsuttu tuvaksi. Rakennusta voitaneen kutsua kellarituvaksi (källarstuga), vaikka tyypillisessä kellarituvassa oli vain kivestä muurattu kellari ja sen päällä puurakennus. Monnoisten päärakennuksen suuren tuvan kolmella seinällä on yhteensä viisi ikkunaa. Iso valoisa huone viittaa edustustilan. Päärakennuksen rinnalla pihapiirissä on alusta alkaen varmasti ollut muita asuinrakennuksia.

Päärakennuksen tiilestä rakennetun yläkerran osalta Gabriel Nikander näyttää olleen oikeassa: se on peräisin vasta vuoden 1725 jälkeiseltä ajalta. Suuren Pohjan sodan jälkeen rakennus oli huonossa kunnossa ja sen katto piti uusia. Kenties toinen kerros on jo isoavihaa seuranneelta jälleenrakennuskaudelta, mutta luultavammin se on vasta 1700-luvun jälkipuolelta, jolloin maan yleinen vaurastuminen heijastui myös aiempaa suurempina investointeina kartanoiden asuinrakennuksiin. Toisen kerroksen rakennustöiden yhteydessä myös ensimmäisen kerroksen huonejakoa on muutettu siten, että suuri sali on jaettu kahdeksi kamariksi ja aiempaa puolta pienemmäksi saliksi.

Eri tietolähteitä yhdistämällä Monnoisten kivitalon historia voidaan pääpiirteissään selvittää. Rakennuksen rungon muodostaa aivan 1500-luvun lopussa rakennettu yksikerroksinen pieni kivitalo, jonka alla on vuonna 1586 muuratut kivikellarit. Nykyisen asunsa ja huonejakonsa rakennus on saanut 1700-luvulla, jolloin sitä korotettiin tiilestä muuratulla yläkerralla. ♦

Georg Haggrén
georg.haggren@helsinki.fi

Arkeologia
PL 59
00014 Helsingin yliopisto

Irma Lounatvuori
irma.lounatvuori@kolumbus.fi

LÄHTEET

Painamattomat lähteet

Kansallisarkisto (KA)

Suomen asutuksen yleisluettelo (SAY)

Varsinais-Suomen voutintilit

Krigsarkivet (KRA)

Kommissionen för båtsmanshållet i Finland 1683

Maanmittauslaitoksen arkisto (MML)

Turun ja Porin läänin maanmittauskartat
Lemu

Riksarkivet (RA)

Bielkesamlingen
Adliga ätten Bielke: Nils Pedersson och hans
maka Anna Hogenskild

Turun maakunta-arkisto (TMA)

Turun ja Porin lääninhallitus
Lääninkonttori
Verollepanoasiakirjat

Turun museokeskus

Irja Sahlbergin kokoelma

Kirjallisuus

Georg Haggrén: *Saari kuninkaankartanona. Saaren kartano Mynämäellä*. Hanna Nurminen toim. SKS:n toimituksia 1182. Helsinki 2008. s. 62–93.

Eino Jutikkala & Gabriel Nikander: *Suomen kartanot ja suurtilat I*. Kustannusyhtiö Kivi, Helsinki 1939.

Irma Lounatvuori: *Mallin mukaan maan tavalla. Mallipiirustukset ja sotilasvirkatalojen rakentaminen 1687–1810*. Museoviraston rakennushistorian osasto. Helsinki 1996.

Aarre Läntinen: *Turun keskiaikainen piispanpöytä*. Studia Historica Jyväskyläläisiä 10. Jyväskylä 1978.

Elina Pursimo: *Lemun kulttuurimaisema ja vanha rakennuskanta*. Varsinais-Suomen rakennuskulttuuri 6. Saarijärvi 2000.

Registrum Ecclesiae Aboensis eller Åbo Domkyrkas Svartbok (REA). Utg. af Reinh. Hausen 1890. Faksimilepainos. Jyväskylä 1996.

Kari Uotila: *Rälssisäterien kivirakenteet Maskun kihlakunnan ydinalueella keskiajalla ja 1500-luvulla*. Suomen historian tutkielma. Turun yliopisto 1985. (Painamaton)

LOPPUVIITTEET

- 1 TMA: Turun ja Porin lääninhallitus: Lääninkonttori: Verollepanoasiakirjoja 1683–1695 Gca 1 s. 39, 42, 44.
- 2 RA: Bielkesamlingen: Adliga ätten Bielke: Nils Pedersson och hans maka Anna Hogenskild (E1991): Monäs och Lahis gårdars räkenskaper 1586 s. 15, 19–19v. KA: SAY: Masku 1560–1619.
- 3 TMA: Turun ja Porin lääninhallitus: Lääninkonttori: Verollepanoasiakirjoja 1683–1695 Gca 1, s. 11–16.
- 4 KRA: Kommissionen för båtsmanshållet i Finland 1683: Lemu socken 16.6.1683.
- 5 TMA: Turun ja Porin lääninhallitus: Lääninkonttori: Verollepanoasiakirjoja 1683–1695 Gca 1, s. 11–16, 39–41.
- 6 TMA: Turun ja Porin lääninhallitus: Lääninkonttori: Verollepanoasiakirjoja 1683–1695 Gca 1, s. 11–14, 39–41. Sen sijaan 7.–8.7.1688 tehdyssä katselmuksessa ei ole mainintaa rakennuksista (s. 520–522).
- 7 TMA: Turun ja Porin lääninhallitus: Lääninkonttori: Sotilasvirkatalojen katselmukset 1687–1695 Hbc 1, s. 76–76v.
- 8 TMA: Turun ja Porin lääninhallitus: Lääninkonttori: Verollepanoasiakirjoja Gca 7 s. 1205, 1211.

MAKROFOSSIILITUTKIMUS KYLÄTONTTEILLA

ESIMERKKEINÄ VANTAAN GUBBACKA JA MÅRTENSBY

JOHDANTO

Olen vuodesta 2008 ollut mukana Vantaan kaupunginmuseon kylätontteja tutkivissa arkeologisissa projekteissa tekemässä kasvimakrofossiilitutkimuksia ja puulajianalyysyjä. Vantaan Gubbackassa on tehty tutkimuskaivauksia vuosina 2008–2010 ja Mårtensbyssä 2011. Kohteilla on sovellettu ja kehitetty makrofossiilitutkimusta ja puulajianalyysiä kylätonttien tutkimuksessa. Maanäytteitä on pyritty ottamaan mahdollisimman monista konteksteista, jolloin on saatu tietoa mitä kasvinjäänteitä kylätontteilta löytyy ja mitä materiaalin perusteella saadaan selville. Artikkelissa käydään ensin läpi keskiajan viljely- ja kasvillisuushistorian tutkimusmenetelmiä, jonka jälkeen esitellään Gubbackan ja Mårtensbyn keskeisimpiä tuloksia ja tulkintoja.

MITEN KYLÄTONTTIENTEN VILJELY- JA KASVILLISUUSHISTORIAA VOIDAAN TUTKIA?

Viljely- ja kasvillisuushistorian tutkimus on monitieteistä ja siinä yhdistyvät humanistiset ja luonnontieteelliset tutkimusmenetelmät. Keskiajan ja uudempien aikakausien tutkimuksissa voidaan käyttää erilaisia historiallisia lähteitä, joiden avulla saadaan tietoa mm. viljelytekniikasta, kylvöaloista ja viljelykasveista.

Arkeologisten menetelmien avulla voidaan tutkia kiinteitä rakenteita tai esineitä, jotka kertovat viljelytekniikan kehityksestä. Kiinteitä rakenteita ovat mm. muinaispellot, puutarhat, aidat ja raivausröykkiöt. Maatalousesineet on usein valmistettu kokonaan tai osittain puusta, joten niistä useimmiten säilyy vain metallisia osia. Yleisiä maatalouteen liittyviä esinelöytöjä ovat sirpin ja viikatteen terät, värttinän kehrät ja jauhinkivet. Arkeologisista yhteyksistä löytyneitä esineitä voidaan verrata keskiaikaiseen kuva- ja asiakirjamateriaaliin.

Viljely- ja kasvillisuushistorian tutkimuksessa yleisimpiä luonnontieteellisiä menetelmiä ovat siitepölyanalyysi, kasvimakrofossiilitutkimus ja osteologia. Järvi- ja pohjasedimenteistä tai soista tutkittavista siitepölynäytteistä saadaan tietoa pitkän aikavälin alueellisesta kasvillisuus- ja viljelyhistoriasta. Siitepölyä voidaan analysoida myös yksittäisistä konteksteista, jolloin tietoa saadaan lyhyemmän aikavälin ja pienemmän alueen kasvillisuudesta.

Kasvimakrofossiilianalyysissä tutkitaan erilaisia kasvinjäänteitä, joista yleisimpiä ovat siemenet ja viljan jyvät. Tutkimuksia varten arkeologisilla kaivauksilla kerätään maanäytteitä, joista erotetaan orgaaninen aine kyllästysmenetelmän avulla. Jäänteet voivat säilyä hiiltyneinä tai hiiltymättöminä. Hiiltynyt materiaali säilyy suunnilleen kaikenlaisissa oloissa, mutta hiiltymättömän ma-

teriallin säilymiseen tarvitaan hapettomia ja kosteita oloja. Karkeasti voidaan sanoa, että keskiaikaisilta ja uudelle ajalle ajoittuvilta kylätonteilta löytyy hiiltynyttä materiaalia ja kaupungeista hiiltemätöntä. Tästä poikkeuksena ovat kaivot, joissa kasvimateriaali voi säilyä erittäin hyvin. Toisin kuin siitepölytutkimuksissa, kasvinjäänteet voidaan makrofossiilitutkimuksissa usein tunnistaa lajin tarkkuudella. Lisäksi AMS-radiohiiliajoitukseen yleensä riittää yksi viljanjyvä, joka soveltuu siihen puuhiiltä paremmin, sillä sen omaikä on vain vuoden, kun taas puut voivat olla satojen vuosien ikäisiä.

Puulajianalyysin avulla voidaan tutkia mistä puulajeista rakennukset tai esineet on valmistettu. Näiden lisäksi voidaan analysoida hiilen kappaleita maanäytteistä. Hiiliä on tunnistettu jonkin verran Suomen arkeologiassa radiohiiliajoituksia varten, mutta suurempia määriä hiiliä ei tietääkseni ole tunnistettu ympäristön tai polttopuiden valinnan selvittämiseksi. Hiilestä pystyy lajin tai suvun lisäksi melko tarkasti tunnistamaan onko kyseessä oksa vai runko. Lisäksi voidaan sanoa onko puussa ollut sienikasvustoa, jonka perusteella voidaan sanoa, että puut on kerätty maasta tai puumateriaali on ollut muuten infektoitunutta. (menetelmästä tarkemmin: Marguerie & Hunot 2007.)

VANTAAN GUBBACKA

Gubbacka on keskiaikainen kylätontti, jossa on järjestetty arkeologisia kaivauksia neljänä vuonna. Olen tehnyt makrofossiili- ja puulajianalyysjä viimeisten kolmen kaivauskesän materiaaleista. Osa aineistosta on julkaistu kirjassa: Gubbacka – Keskiajan arkea Vantaalla (Vanhanen 2010) ja loput tulokset tullaan julkaisemaan myöhemmin tänä vuonna. Gubbackasta ei ole löytynyt kaivoja ja keskiaikaisen kylätontin maakerrokset ovat melko

ohuita, joten sieltä on löytynyt enimmäkseen hiiltynyttä kasvimateriaalia.

Gubbackasta voidaan saada vain vähän tietoa historiallisten lähteiden perusteella. Vanhimmat tiedot viljojen kylvömääristä ovat 1500-luvun puolivälistä, jolloin pitäjässä on viljelty kaikkia neljää viljalajia (Kuisma 1990:111–112). Myös makrofossiilitutkimuksissa löytyi samoja lajeja eli ruista, ohraa, kauraa ja vehnää. Näistä ruis on ollut selvästi runsaslukuisin ja sen viljely saattaa liittyä hapatetun ruislevän käyttöönottoon, joka on voinut tulla Suomeen hansakaupan välityksellä (tästä enemmän tulevassa artikkelissa).

Gubbackassa on tutkittu enimmäkseen rakennuksen pohjia, jotka on paikallistettu niiden suurien uunien avulla. Olen vertaillut kolmesta rakennuksesta tutkittua materiaalia toisiinsa. Kaikista näistä löytyi viljan jyvää, keräilykasvien siemeniä, rikkakasveja ja niitty- tai kosteikkokasvien siemeniä.

Gubbackassa on tutkittu myös pajaraken- teita, joiden yhteydestä on löytynyt melko runsaasti hiiltyneitä siemeniä. Pidän todennäköisenä että siemenet ovat päässeet hiiltymään, koska paja on ollut kevytrakenteinen eikä siinä ole ollut kattoa. Hiiltyneet siemenet ovat todennäköisesti peräisin pihapiirin kasvillisuudesta. Löytöjen perusteella piha-

Vantaan Mårtensbystä löytynyt kaivo, jonka pohjalta säilyneestä orgaanisesta kerroksesta löytyi paljon kasvin- ja hyönteisten jäänteitä. Kaksi kaivon kuusi- tai lehtikuusihiirtä on kaadettu talvikautena 1776/1777. Kuva: Andreas Koivisto/Vantaan kaupunginmuseo.

alue on ollut runsasravinteinen. Kasvualusta on vaihdellut kosteasta kuivaan ja valoisasta varjoisaan, joten pihapiiri on tarjonnut kasvu-paikan melko monipuoliselle kasvilajistolle.

Kaikki maanäytteiden kellumaton aines seulottiin pienisilmäisellä seulalla (n. 1mm). Menetelmän avulla löytyi pieniä löytöjä, joita ei muuten olisi saatu talteen. Näistä kiinnostavimpia ovat kalan luut sekä pienet takomiseen liittyvät metallikuulat, joita löytyi pajan yhteydestä.

Tein Luonnontieteellisen Museon Kasvimuseossa Tuuli Timosen avustuksella Gubbackasta tutkimuksen, jossa määritin kuudesta näytteestä yhteensä 110 puuhii-len kappaletta. Tulosten perusteella saimme tietää että Gubbackan kylän läheisyydessä on kasvanut leppää, koivua, katajaa, kuusta, mäntyä, haapaa ja pajua. Yhdestä tutkitusta ahjosta löytyi ainoastaan mäntyä ja suurin osa näistä oli oksia. Ahjoon on siis mitä il-meisimmin valittu tietynlaista puuta, joka on mahdollistanut oikeanlaisen polttolämpötilan. Gubbackan puulajianalyysi oli kuitenkin varsin pienimuotoinen ja toivottavasti tutki-musten parissa päästään jatkamaan.

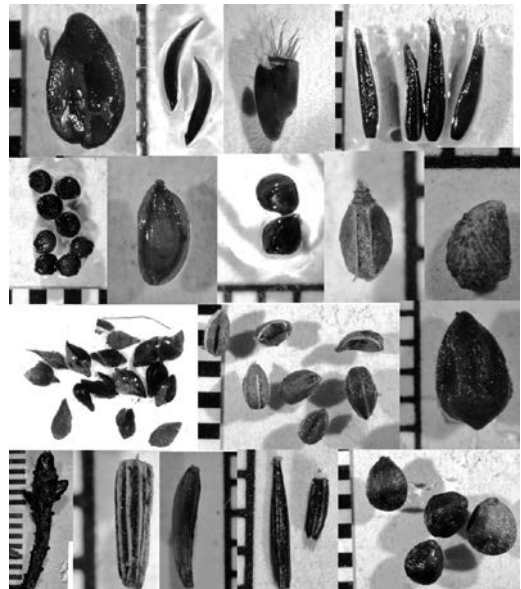
VANTAAN MÅRTENSBY

Viime kesänä olimme kaivamassa Vantaan kaupunginmuseon toimesta Mårtensbyn kyläonttia, missä työskentelin kaivausten makrofossiilivastaavana. Tarkoituksena oli tehdä makrofossiilianalyysiä samanaikaisesti kaivausten kanssa. Kaivausten aikana sain suuren osan näytteistä analysoitua ja esittelin kerran alustavia tuloksia kentällä.

Tuuli Heinonen teki ennen kaivauksia arkistonselvityksen, jossa käytiin läpi kylään liittyvää historiallista lähdemateriaalia. 1500-luvun puolivälin verotuslähteiden perusteella kylässä on viljelty ainakin ruista, ohraa, kauraa, vehnää ja papuja (Heinonen 2011).

Mårtensbyn kaivausten aikana tutkittiin 38 makrofossiilinäytettä ja 33 puunäytettä (Vanhanen 2011). Hiiltyneen materiaalin perusteella Mårtensbyssä on viljelty kauraa, ohraa, ruista, vehnää ja pellavaa. Lähistöltä on kerätty hasselpähkinöitä, ahomansikkaa ja vadelmaa. Maanäytteistä löytyi myös monia rikkakasveja, joista nykyään harvinaisia ovat ainakin mäki- tai ruiskattara ja ruiskaunokki eli ruiskukka. Kaikki rakenteista tutkitut puunäytteet olivat kuusta tai mäntyä. Maanäytteistä löytyi hiiltyneitä ohran tähtkalapakon niveliä ja kauran kukkapohjuksia, jotka ovat jäänteitä viljan puinnista ja joiden perusteella viljan käsittely on tehty kylässä.

Kiinnostavan materiaalin tarjosi kaivo. Kaivon hirsistä teetettiin kaksi dendrokronologista ajoitusta (F4U6801 ja F4U6802), joiden perusteella kaivon rakentamiseen käytetyt kuuset tai lehtikuuset kaadettiin tal-

Kaivosta löytyneitä kasvinjäänteitä. Ylin rivi: pellavan siemen ja kodan kodan kappaleita, ruiskukka eli ruiskaunokki ja koiranputki. Toiseksi ylin rivi: pihatähtimö, otavalvatti, ahosuolaheinä, niittyhumala ja pelto- tai huhtahanhikki. Toiseksi alin rivi: pihatatar, pukinjuuri ja kataja. Alin rivi: kuusen oksi, päivänkakkara, linnunkaali, ketokeltto ja ukonkeltano sekä kirjo- tai karheapilliike. Palkit ovat 1mm mittaisia. Kuva: Santeri Vanhanen.

vikaudella 1776/1777. Kaivon pohjalla oli säilynyt ohut kerros orgaanista materiaalia. Tästä otettiin maanäytteitä, joista löytyi erittäin paljon hiiltymättömiä siemeniä. Kaivoon oli laitettu myös katkaistuja oksia, jotka määritin kuuseksi. Lisäksi kaivosta löytyi tynnyrin vanteita, joista määritin yhden kuuseksi.

Kaivosta löytyi paljon kuusen neulasia ja oksan kappaleita. Kiinnostavimpia löytöjä olivat pellavan siemen ja kodan kappaleet sekä kokonainen ohranjyvä kuorineen ja ohran puintijätteet. Pellavan kodan kappaleiden perusteella myös pellavan käsittely on tapahtunut Mårtensbyn kylässä.

Kaivosta tunnistettiin yhteensä 41 eri kasvitaksonia (tässä tapauksessa lajia, sukua tai heimoa). Näistä osa voi olla pelloilta peräisin olevia rikkakasveja, kuten jo aiemmin mainittu ruiskaunokki l. ruiskukka. Eniten löytyi koiranputken, pukinjuuren, pihatähtimön, nokkosen, jauhosavikan, pihatattaren ja kirjo- tai karheapillikkeen siemeniä.

Kasvit ovat tyypillisiä pihapiirin kasveja ja analyysin perusteella saatiin paljon tietoa siitä, mitä kaivon läheisellä pihalla on kasvanut. Kaivosta löytyneistä kasvilajeista 14 mainitaan niitty- ja hakamaita käsittelevässä kirjassa (Ekstam & Forshed 1992). Näiden kasvien perusteella kaivon ympäristön maaperä on ollut tuoretta eli kosteahkoa ja multavaa ja runsastyyppistä. Kasvupaikka on ollut avoin eli valoisa ja kasvit viihtyvät laidunnetuilla alueilla (vrt. niittäminen) ja moni laji kestää hyvin tallaamista.

Näytteistä löytyi myös runsaasti hyönteisten, erityisesti kovakuoriaisten jäänteitä. Yhdestä näytteestä poimitut hyönteisten jäänteet on lähetetty analysoitavaksi. Näiden avulla voidaan saada vielä lisää tietoa kaivon ympäristöstä, sillä eri kovakuoriaislajit ovat erikoistuneita elinympäristönsä suhteen. Lajit voivat erikoistua esimerkiksi tietyn eläimen lantaan tai lahoavaan puuhun. Hyönteiset viihtyvät ainoastaan tietyssä lämpötilassa,

joten riittävän runsaan hyönteismateriaalin perusteella voidaan rekonstruoida vallinneita ilmasto-olosuhteita. Kaivosta tullaan myös tutkimaan siitepölynäyte, jota voidaan verrata edellä mainittuihin tutkimuksiin ja saada myös tarkempi kuva esimerkiksi lähialueen puustosta.

Tutkimukset jatkuvat ja materiaalin käsittely on vielä kesken. Kuitenkin jo tähän mennessä saadut tulokset ovat mielenkiintoisia ja antavat paljon lisää tietoa Mårtensbyn kylästä. Tulevaisuudessa on tarkoitus yhdistää luonnontieteellisillä metodeilla saatu tieto historiallisten lähteiden kanssa. ♦

Kiitokset: Vantaan kaupunginmuseo ja EU-projekti ”Padise-Vantaa – the Middle Ages Bridge

Santeri Vanhanen
santeri.vanhanen@gmail.com

Arkeologia
PL 59
00014 Helsingin yliopisto

LÄHTEET:

- Heinonen, T. 2011. Vantaan Mårtensby/ Martinkylä. Arkistoselvitys. Vantaan Museo. (painamaton)
- Kuisma, M. 1990. *Helsingin pitäjän historia II. Vanhan Helsingin synnystä isoonvihaan 1550-1713*. Vantaa. Vantaan kaupunki.
- Marguerie, D. & Hunot, J.-Y. 2007. Charcoal analysis and dendrology: data from archaeological sites in north-western France. *Journal of Archaeological Science* 34, 1417–1433.
- Vanhanen, S. 2010. Kasvinjäänteet kertovat elinkeinosta. A. Koivisto, R. Koivisto & J. Hako (Toim.): Gubbacka. Keskiajan arkea Vantaalla. *Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja* 34. Porvoo, 142–159.
- Vanhanen, S. 2011. Kasvimakrofossiilitutkimus ja puulajianalyysi Vantaa Mårtensby 2011. Liite kaivauskertomuksessa. (painamaton)

KADONNEET, EKSYNEET JA YKSINÄISET – TAIDEHISTORIA, MATERIAALISEN KULTTUURIN TUTKIMUS JA KADONNEET ESINEET

Tässä artikkelissa käsittelen lyhyesti tieteiden välisen kontaktin tarpeellisuutta keskiajan visuaalisen ja materiaalisen kulttuurin tutkimuksessa, erityisesti taidehistorian ja arkeologian kannalta. Ehdotan, että toistensa avulla nämä tieteenalat voivat nähdä tarkemmin kuvien esineellisyyden ja esineiden kuvallisuuden.

En esittele tässä omaa uutta tutkimustani, vaan enemminkin pohdiskelua kahdesta tieteidenvälisyyteen liittyvästä aiheesta. Otsikoni viittaa näihin molempiin:

1. Kadonneiden esineiden, olemassa olevien esineiden ja tekstien välinen dynamiikka on omassa tutkimustyössäni jatkuvasti läsnä eikä ole vielä lakannut askarruttamasta minua. Osa yhä olemassa olevista esineistä tai tekstilähteistä on "yksinäisiä" suhteessa muuhun lähdeaineistoon: ei ole löydetty muita niihin liittyviä lähteitä, jotka vahvistaisivat niiden luotettavuuden tai antaisivat niille taustaa. "Eksyneitä" voivat olla vaikkapa väärin tulkitut tai alkuperäisestä asiayhteydestään erilleen ajautuneet lähteet. Kadonneista esineistä taas voi olla saatavilla enemmän tietoa kuin säilyneistä esineistä. Tällaisessa tilanteessa täydentäviä kysymyksiä tai vastauksia voi löytyä oman paradigman ulkopuolelta.
2. Toinen kysymys on taidehistorian mahdollinen "eksyneisyys" kahdessa moni-

tieteisessä tutkimusalueessa: keskiajan tutkimuksessa ja materiaalisen kulttuurin tutkimuksessa. Historian ja arkeologian sekä kansatieteen välinen yhteistyö näyttää monessa tapauksessa muotoutuneen oletukseksi, jossa kuvien tutkimuksen näkökulmalle ei ole ollut yhtä vakiintunutta paikkaa. Eksymisen ja yksinäisyyden vaaroja laajenevilla ja rajoiltaan epätarkoilla tutkimuskentillä voidaan torjua tieteiden välisellä yhteistyöllä tai ainakin rinnakkaisten tieteenalojen näkökulmien huomiomisella.

Arkeologien keskuudessa tieteidenvälisyyskysymykset saattavat jo olla puhki pohdittuja. Oma lähtökohtani on taidehistoriassa, enkä ole opiskellut arkeologiaa. Kuitenkin sekä tutkimuskohteeni että jotkut tutkimuskysymykseni voisivat sijoittua yhtä hyvin arkeologian kuin taidehistorian kontekstiin (Mikä tämä on? Kuka sen on tehnyt, koska, kuinka? Miksi se on tämän näköinen ja tehty juuri tästä materiaalista? Kuka sen on omistanut ja miksi? Mihin sitä on käytetty? Mitä sille on sitten tapahtunut? jne). Tieteidenvälisyys on jo kulttuurientutkimuksessa enemmän sääntö kuin poikkeus, ja samat paradigmat ovat sovellettavissa laitoksesta toiseen. Harvasta tutkimuskohteesta saa tolkkua vain yhden tieteen rajoissa pysyen. Taidehistoria ja arkeologia tarvitsevat kipeästi toisiaan – ja muitakin humanistisia tieteitä. Keskiajan

tutkimuksessa tämä on ollut erityisen selvää jo vuosikymmenien ajan, mutta sielläkin kuvien ja esineiden tutkimus kulkevat edelleen pitkälti omia, erillisiä polkujaan tiettyjä poikkeuksia lukuun ottamatta. Vaikka ajateltaisiin kliseisesti, että arkeologi keskittyy esineisiin ja taidehistorioitsija kuviin, tietynlaiset ilmiöt – kuten kulttiesineet, joissa on ikonografisia elementtejä – asettuvat luonnostaan niiden raja-alueelle. Omia tutkimuskohteitani, keskiajan reliikvaarioita, olisi turha yrittää sulkea vain yhden tieteenalan sisälle.

Pohtiessamme, minkä tieteenalojen, kysymysten ja metodien kautta keskiajan kuvia ja kuvallisuutta tai visuaalisuutta voi lähestyä, joudumme väistämättä myös pohtimaan, millaiset asiat ovat silloin tiellä. Millaisia varjoja, heijastuksia, rajoituksia ja tulkintavaikeuksia joudumme väistelemään? Sanavalintani edellisessä lauseessa liittyy taideteoksiin, jotka mielestäni – muiden merkitystensä ohella – havainnollistavat oivaltavasti taideteoksen lähestymisen ja ymmärtämisen haasteita. Kyseessä on valokuvataiteilija **Jorma Purasen** teossarja *Varjoja, heijastuksia ja kaikkea sellaista* (1999–2011), jossa valokuvien fyysisenä kohteena ovat olleet 1600–1700-lukujen muotokuvamaalaukset Sinebrychoffin taidemuseon kokoelmissa Helsingissä.

Purasen taiteellisessa työskentelyssä ja juuri tässä sarjassa on paljon yhteistä taidehistoriallisen tutkimuksen kanssa. Siinä on kysymys taideteoksen materiaalisesta ulottuvuudesta, pinnasta, iästä, paikan ja valon vaikutuksesta ja katsojan omasta tietämyksestä, ja myös tulkinnan subjektiivisuudesta. Puranen katsoo vanhoja, renessanssin tai barokin ajan muotokuvamaalauksia luonnonvalossa, seisoo niiden edessä tuntikausia niin, että valon suunnan ja sävyjen muuttuminen tuo esiin maalausten pinnan, siveltimen jäljet, maalikerrosten rajat ja pinnan vauriot. Hän kuvaa samaa maalausta päivän eri hetkinä,

Jorma Puranen: Varjoja, heijastuksia ja kaikkea sellaista, 50, 2010.

ja se näyttää jokaisessa valokuvassa erilaiselta. Kuka voisi sanoa, mikä kuvakulma tai kuvaushetki on muita oikeampi? Myös se, missä kuvan katsoja seisoo, vaikuttaa siihen, mitä kuvasta näkyy. Vasta asettumalla niin, että hänen oma varjonsa osuu kuvan päälle, hän saa heijastavan maalipinnan keskeltä näkyville itse kuvan. Samoin tutkijan on havaittava oma subjektiivisuutensa, oma varjonsa tutkimuskohteen pinnalla, välttyäkseen luulemasta sitä kohteen alkuperäiseksi osaksi.

Puhun yleisellä tasolla taidehistorian näkökulmasta, vaikka sen määritelmä on kaikkea muuta kuin itsestään selvä. Ranskalainen taidehistorioitsija **Georges Didi-Huberman** on todennut, että yhtä ainoaa "taidehistorian näkökulmaa" tuskin voi olla, koska taidehistorian on oltava jatkuvassa epistemologisessa muutoksessa.¹ Samaa voitaisiin varmasti sanoa myös arkeologiasta.

Taidehistoriassa on herätty pohtimaan materiaalisuutta ja esineellisyyttä myös kak-

siulotteisten kuvien, vaikkapa valokuvavedosten kohdalla, ja visuaalisen kulttuurin tutkimus on laajentanut taidehistorian aihepiiriä jo pitkään. Kuvaa ei voi irrottaa omasta materiaalisesta olomuodostaan. **Tuomas Akvinolainen** huomautti jo keskiajalla – **Aristotelesta** seuraten – että jos kuvaa katsoessa ei kiinnitetä huomiota sen materiaalisuuteen, tehdään ontologinen virhe: unohdetaan kuvan olevan eri asia kuin se, mitä kuva esittää.²

Materiaalisuuden, visuaalisuuden, taktiisisuuden ja esineellisyys käsitteet ovat viimeistään syksyllä 2011 pidetyn monitieteisen Artefacta-esinetutkimuskonferenssin myötä Suomessakin vakiintuneet osaksi kaikkia kulttuurisia artefakteja koskevaa keskustelua. Kuin saumattomana jatkona Artefacta-konferenssille viikkoa myöhemmin Taidehistoria tieteenä -konferenssin keynote-puhuja, brittiläinen arkeologi David Gaimster peräänkuulutti arkeologian ja taidehistorian yhteistyötä esineiden sosiaalisen elämän tutkimisessa. Arkeologi löytää ruukun, mutta ei tietoa siihen liitetystä kulttuurisista konnotaatioista; taidehistorioitsija näkee maalauksessa saman ruukun, mutta ei tiedä, onko sellaisia ollut oikeasti olemassa ja miten se on valmistettu. Ruotsalainen taidehistorioitsija **Pia Melin** esitteli vuonna 2009 Tampereen Materiaaliset maailmat -symposiumissa esimerkkejä samantyyppisestä vertailusta pohjoismaisen keskiajan kuvien ja esineiden tutkimuksessa. Sekä kuvaa että käyttöesineitä voidaan tulkita paremmin, kun ne nähdään (sosiaalisessa) suhteessa toisiinsa. Esineiden (ja kuvien) sosiaalisen elämän poikkitieteellinen pohdintahan alkoi jo 1980-luvulla; termin lanseerasi antropologi **Arjun Appadurai** toimittamassaan artikkelikokolmassa *The Social Life of Things*. Käytännössä esineiden sosiaalinen elämä määrittänyt niiden vaihtoarvon muutosten mukaan; muut arvot, kuten esteettinen tai tunnearvo, vaikuttavat esineen vaihtoarvoon ja sitä kautta sen "sosiaaliseseen elämään" eli

vuorovaikutukseen ihmisten kanssa. Samaan aikaan antropologi **Igor Kopytoff** lanseerasi hieman toisenlaisin painotuksin termin "esineiden kulttuurinen elämäkerta (*the cultural biography of things*)", jossa esineiden kulttuuristen roolien muutoksia tarkastellaan suhteessa muihin kulttuurin ilmiöihin. Nämä näkökulmat ovat arkeologeille tärkeitä, eikä niiden relevanssia taidehistoriankaan kannalta tarvinne kyseenalaistaa.

Kaikesta huolimatta taidehistoriaa ei usein lasketa osaksi materiaalisen kulttuurin tutkimusta, vaan materiaalisena kulttuurina pidetään yleisesti taiteen ulkopuolelle jääviä artefakteja, joiden tekijä ei ole taiteilija vaan muotoilija, käsityöläinen tai tehtaan työntekijä. Samaa ajatusta esiintyy jonkin verran taidehistorian piirissäkin: ajatellaan, että artefaktit voidaan jakaa kahteen ryhmään: "taide" ja "materiaalinen kulttuuri". Käytännössä tämän rajan veto tiettyyn kohtaan on tietenkin mahdotonta. Taidehistorioitsija **Michael Yonan** ehdottaa viime vuonna julkaistussa artikkelissaan *Toward a Fusion of Art History and Material Culture Studies*³, että taidehistorialla ja materiaalisen kulttuurin tutkimuksella voisi olla toisilleen enemmän annettavaa kuin tähän asti on ajateltu.

Yonan esittää, että ns. visuaalinen käänne eli visuaalisen kulttuurin tulo taiteentutkimuksen keskeiseksi näkökulmaksi johti nimenomaan tutkimuskohteiden materiaalisen ulottuvuuden jäämiseen vähemmälle huomiolle. Yonanin mukaan taidehistoria on eksynyt määrittelemään itsensä kuvien tutkimukseksi, vaikka se on aina ollut esinetutkimusta. Hän siis painottaa, että kuvat ovat esineitä. Tietyissä instituutioissa, erityisesti museoissa, taiteen ja muun visuaalisen kulttuurin materiaallinen ulottuvuus on jatkuvasti läsnä esineiden tutkimuksessa, mutta akateemisessa tutkimuksessa kuvien ei-materiaalinen merkityssisältö – eli juuri se, jota Tuomas Akvinolainen varoitti luulemasta itse kuvak-

si – koetaan usein ensisijaisena. Yonan ehdottaa, että taideteoksen tekoprosessia ja siihen liittyvää taitoa käsiteltäisiin osana teoksen tulkintaa. Esineen materiaalisena ulottuvuutena voidaan myös nähdä sen valmistumiseen vaikuttaneet taloudelliset olosuhteet ja kysymykset tilaajasta, myyjästä ja ostajasta, jolloin lähestytään Appadurain ja kumppanien sosiaalishistoriallista näkökulmaa. Nämä kysymykset vaikuttavat olennaisesti kuvien ikonografiankin taustalla, mutta silti kaikki taidehistorioitsijat eivät ole pitäneet niitä välttämättöminä kuvan ymmärtämiselle.

Vastaavasti materiaalisen kulttuurin tutkimuksessa (ja mahdollisesti myös arkeologiassa) esineiden visuaalinen ulottuvuus ja sen tulkinta nimenomaan niiden merkityksen rakentajana on jäänyt vähälle huomiolle. Toisin sanoen – kärjistetysti – esinettä tästä näkökulmasta ymmärtääkseen tutkija voisi lähteä ajatuksesta, että esineet ovat kuvia, jotka toteuttavat tiettyä visuaalista tarkoitusta, luovat tai vahvistavat mielikuvia ja ovat tulkittavissa suhteessa toisiinsa kuviin. Tässä suhteessa taidehistorian metodologialla on puolestaan annettavaa materiaalisen kulttuurin tutkimukselle.

Itse valmistelen väitöskirjaa käden- ja päänmuotoisista relikvaarioista Pohjoismaissa. Mietin usein, missä määrin ne voidaan määritellä kuviksi ja missä määrin oma tutkimukseni on taidehistoriaa. Perinteisen taidehistorian ja varsinkin ikonografisen lähestymistavan kannalta esineen visuaalinen sisältö on sen sosiaalista ja taloudellista arvoa ja kulttuurista elämäkertaakin tärkeämpää. Kuuluisimmissa relikvaarioissa ikonografinen kokonaisuus on moniulotteinen ja taitavasti tehty, mutta monissa vaatimattomammassa yksilöissä kuvastoa tai visuaalisesti viestivää muotoilua on tuskin lainkaan. Tulkittavaksi jää yksi epäselvä kuva, lyhyt teksti, ornamenttikoristelu tai esineen muoto. Entä esineet, joita ei ole enää olemassa tai jotka

ovat pahoin vaurioituneet? Omaan tutkimusaineistooni kuuluu esineitä, joiden keskeinen ominaisuus on ollut niiden visuaalisuus ja ikonografia, mutta joista nykyisin tiedetään vain ei-visuaalisia asioita, lähinnä niiden sosiaaliseen tai kulttuuriseen elämäkertaan kuuluvia faktoja kuten sisältö, materiaali, rahallinen arvo, paino, omistaja tai entinen sijainti. Siltikin niiden alkuperäinen visuaalinen luonne tekee niistä taidehistoriallisen tutkimuksen kohteita.

Aineiston fragmentaarisuus pakottaa käyttämään ylen määrin sanoja "ehkä", "saattaa olla", ja "luultavasti". Didi-Huberman on todennut, että aineistosta riippumatta tulkinnan epävarmuus ja täydellisen, lopullisen tulkinnan mahdottomuus ovat väistämätön osa taidehistorian tutkimusta – siis myös hyvin säilyneiden, ikonografisesti rikkaiden kuvien tai esineiden kohdalla.⁴ Sattumaa ja fragmentaarisuutta on pakko sietää, sekä aineistossa että tulkinnoissa. Säilynyt ja saatavilla oleva tieto kustakin esineestä johtaa tutkijan tulkitsemaan yhden relikvaarion rukouksen välineeksi ja toisen samantyyppisen esineen ensisijaisesti maallisen statuksen merkiksi. Samalla on alleviivattava, että esineiden alkuperäisessä valmistus- ja käyttöyhteydessä tämä painotusero on voinut olla toisenlainen.

Kadonneet esineet ovat hankala kohde, mutta säilyneet esineet eivät välttämättä ole sen helpompia. Taidehistorioitsija **James Elkins** kirjoittaa pohdiskellessaan nykyistä taidehistoriankirjoitusta, että (vanhat) kuvat kenties saavat meidät kuvittelemaan, että ne ovat jotenkin eksyksissä ja että kirjoittamalla niistä pystymme "palauttamaan" ne niihin paikkoihin ja yhteyksiin, joihin ne ovat kerran kuuluneet.⁵ On helppo myöntää, että sellainen "palauttamisen halu", niin säilyneiden kuin kadonneidenkin esineiden suhteen, on omankin tutkimukseni yhtenä motivaationa. Ehkä juuri siksi, ettei sellainen

palautus ei ikinä ole täydellisesti mahdollista, tutkminen ja tulkitseminenkaan ei koskaan lopu.

Yhteenvedoksi lainattakoon taidehistorioitsija **Hans Beltingin** toteamusta, että keskiaikaisten kuvien ymmärtämisessä niiden merkityssisällön tunteminen ei riitä; niiden perinpohjainen ymmärtäminen edellyttää niiden alkuperän, ilmaisumuodon ja olemassaolon syyn, valmistustavan ja käyttötarkoitusten tuntemista, niiden näkemistä suhteessa muihin kuviin ja suhteessa siihen kulttuuriin, josta ne ovat kotoisin.⁶ Sama voidaan lopulta todeta muistakin visuaalisen ja materiaalisen kulttuurin ilmiöistä siitä riippumatta, minä tieteenalan puitteissa niitä kulloinkin tutkitaan. Koska mikään tiede ei yksin saavuta niin kokonaisvaltaista ymmärrystä, tieteiden välinen yhteistyö on tarpeen. ♦

FM Sofia Lahti
slahti@abo.fi

Taiteentutkimus
Åbo Akademi

LOPPUVIITTEET

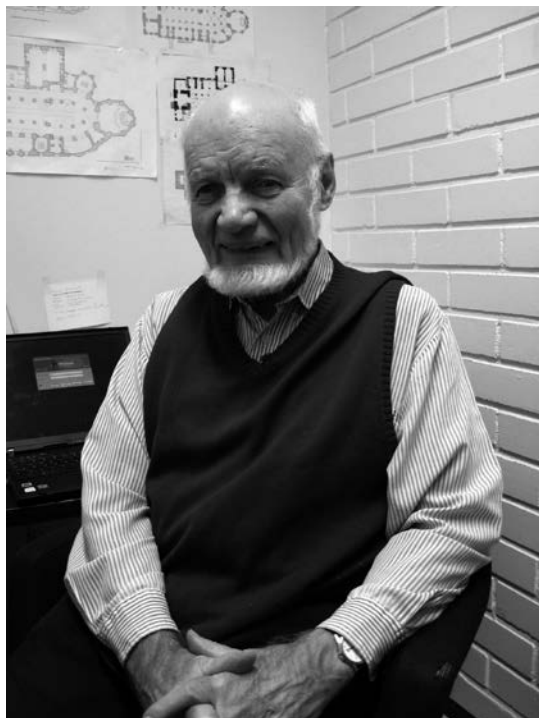
- ¹ Didi-Huberman, Georges, *Devant l'image*. Les éditions de Minuit, Paris 1990, 46.
- ² Wirth, Jean, Structure et fonctions de l'image chez Saint Thomas d'Aquin, *L'image. Fonctions et usages des images dans l'occident médiéval. actes du 6e "International workshop on medieval societies"* (Centre Ettore Majorana, Erice, Sicile, 17-23 octobre 1992), édités sous la direction de Jérôme Baschet et Jean-Claude Schmitt. Paris: Le Léopard d'or, 1996, 54. "Si je cesse de regarder l'image dans sa matérialité, comme un tableau encadré et accroché au mur par exemple, je la confonds avec ce qu'elle représente."
- ³ Yonan, Michael, Toward a Fusion of Art History and Material Culture Studies, *West 86th*, vol. 18 No. 2 / Fall 2011
- ⁴ Didi-Huberman, Georges, *Devant l'image. Questions posées aux fins d'une histoire de l'art*. Paris: Minuit 1990, 48-49.
- ⁵ Elkins, James, *Why Are Our Pictures Puzzles? On the Modern Origins of Pictorial Complexity*. New York: Routledge 1999, 15-16. "[It] may be a response to the apparently unstable ontology of pictures, in that pictures may be understood as objects that appear 'lost' and make us think of returning them to words and to the world. By their nature they may depend on what Derrida calls a 'structure of detachment', kindling a hope that we might restore them to the places, texts and contexts we think they must once have had."
- ⁶ Belting, Hans, *Bild und sein Publikum im Mittelalter: Form und Funktion Früher Bildtafeln der Passion*. Berlin: Mann 1981, 11.

KNUT DRAKELLE OSCAR MONTELIUS -MITALI

Marras-joulukuussa 2011 saimme lukea ja kuulla merkittävän ja iloisen uutisen, kun filosofian tohtori, dosentti em. **Knut Drakelle** myönnettiin Ruotsin muinaismuistoyhdistyksen Montelius-mitali, *Svenska Fornminnesföreningens Oscar Montelius medalj*.

Vuonna 1947 Svenska Fornminnesförening päätti alkaa lyödä mitaleita ruotsalaisen arkeologin, **Oscar Monteliuksen** (1843–1921) muistoksi. Yhdistyksen periaatteiden mukaisesti Montelius-mitaleita myönnetään hyvin harkitusti erittäin huomattavista ansioista. Montelius-mitali voidaan myöntää merkittävästä arkeologisesta tutkimustoiminnasta, mutta myös työstä kulttuuriperinnön ja museotyön parissa. Knut Draken kohdalla täyttyvät kaikki nämä osa-alueet ja myöntöperusteena mainitaankin Draken erityisen pitkä, tuottelias ja edelleen jatkuva rakennushistoriallinen ja -arkeologinen tutkimustyö, museotyö sekä toimiminen akateemisena opettajana.

Knut Drake (s. 6.3.1927) aloitti akateemiset opintonsa synnyinkaupungissaan Helsingissä, mutta jatkoi opintojaan Lundin yliopistossa, josta valmistui filosofian kandidaatiksi v. 1953 pääaineinaan historia, arkeologia ja taidehistoria. Asevelvollisuuden suorittamisen jälkeen hän pääsi tutkimusassistentiksi Hämeen linnaan ja johti siellä rakennusarkeologisia tutkimuksia vuosina 1955–1970. Draken väitöskirja, *Die Burg Hämeenlinna im Mittelalter. Eine baugeschichtliche Unter-*

Knut Drake työhuoneellaan Turun yliopistossa 18.1.2012. Kuva: Janne Harjula.

suchung julkaistiin vuonna 1968. Vuosina 1970–1972 Drake toimi Suomen Akatemian tutkijana ja tätä seurasi pitkä ura Turun kaupungin museotoimenjohtajana (1973–1990). Knut Drake nimitettiin Åbo Akademin taidehistorian dosentiksi 1972 ja Turun yliopiston keskiajan arkeologian dosentiksi 1986. Pitkäaikaisessa, laajassa ja kansainvälisessä tutkimus- ja julkaisutyössään Drake on keskittynyt erityisesti keskiaikaisten kirkkojen ja linnojen tutkimukseen.

Knut Drake on ensimmäinen suomalainen Oscar Montelius -mitalin saaja. Suomen keskiajan arkeologian seura onnittelee lämpimästi perustajajäsentään ja pitkäaikaista puheenjohtajaansa (1990–1997) Knut Drakea tästä merkittävästä ansiosta! ♦

Janne Harjula
janhar@utu.fi

Arkeologia
Henrikinkatu 2
20014 Turun yliopisto

LÄHTEET

Verkkolähteet

Svenska Fornminnesföreningen <http://fornminnesforeningen.com/pris.html> (haku tehty 16.12.2011)

Sanomalehdet

Åbo Underrättelser 12.12.2011.

OSCAR MONTELIUS -MITALIN SAAJAT KRONOLOGISSESSA JÄRJESTYKSESSÄ.

1952	Professor Hakon Shetelig
1962	HM Konung Gustaf VI Adolf
1970	Professor Birger Nerman
1975	Professor Wilhelm Holmqvist
1980	Professor Greta Arwidsson
1986	Professor Sten Karling, direktör Einar Kjellén och professor Michael Müller-Wille
1987	Professor Jüri Selirand
1990	Professor Louis Binford och överantikvarien Sverker Jansson
1993	Sir David Wilson
1994	Professor Ian Hodder
1995	Professor Mats P. Malmer
2000	Professor Berta Stjernqvist
2002	Professor Brita Malmer
2002	Professor Märta Strömberg
2003	Fil dr Ragnhild Boström
2003	Professor Åke Hyenstrand
2003	Fil dr Marian Ullén
2004	Professor Björn Ambrosiani
2005	Professor Evert Baudou
2010	Professor Dick Harrison
2011	Fil dr Knut Drake
2011	Fil dr Claes Gejrot

Knut Draken Oscar Montelius -mitali. Valmistusmateriaali on kullattua hopeaa. Mitalin halkaisija on 55 mm. Kuva: Janne Harjula.

SHA 2012 BALTIMORE – POHJOISMAISEN HISTORIAALLISEN ARKEOLOGIAN ESIIN MARSSIA

Society for Historical Archeology järjesti vuosikongressinsa Baltimoressa, Marylandissa 4.–8. tammikuuta 2012. Kongressin aiheena oli *By the Dawn's Early Light: Forging Identity, Security Freedom, and Overcoming Conflict* ja tapahtuma järjestettiin yhdessä kaupungin satama-alueen kongressihotelleista – tosin oheisohjelmaa oli myös muualla Baltimoressa. Retket suuntautuivat muun muassa St. Mary's cityyn, Annapolikseen ja Washington DC:hen. Tapahtumassa oli osanottajia noin 1200 useista maista. Suurin osa osallistujista oli luonnollisesti Yhdysvalloista mutta väkeä tuli lisäksi myös Englannista, Irlannista, Australiasta, Kanadasta, Ranskasta, Ruotsista ja Suomesta. Suomalaisosallistujat tulivat Oulun yliopistosta ja ruotsalaiset kollegat Tukholmasta ja Lundista.

Kongressi alkoi keskiviikon ekskursiolla sekä illan keynote –sessiolla ja avoimella vastaanotolla. Keynote-puhujaksi oli valittu **Eamonn P. Kelly** Irlannin kansallismuseosta. Keynoten aihe herätti hieman keskustelua ja kummastusta, sillä pidettiin hieman outona, että pohjoisamerikkalaisessa puhtaasti historiallisen arkeologiaan keskittyvässä kongressissa pääpuheen aiheena ovat Irlantilaiset rautakauden suoruumiit. Moni jättikin keynoten väliin ja kulutti saman ajan hotellin alakerran pubissa. Varsinaiset seminaarisessiot aloitettiin torstaiamuna. Oululaisten oma kongressisessio oli torstaina 5. päivänä heti aamusta ja ruotsalais-amerikkalainen New

Sweden –sessio vuorostaan seuraavana päivänä, perjantaina.

Ennen varsinaisen konferenssin alkua oli kuitenkin varattu keskiviikko erilaisiin valinnaisiin ekskursioihin. Osa oululaisista päätti lähteä tutustumaan Chesapeaken lahden varhaisiin hallinnollisiin keskuksiin Londontowniin ja Annapolikseen (se toinen osa oli jumissa Heathrown lentokentällä). Londontown on yksi 1600-luvun tupakkakaupan keskuksia ja muistuttaa syntyhistorialtaan monia Pohjanlahden kaupunkeja. Samoin kuin kaupungit samaan aikaan Ruotsissa, myös Londontown perustettiin 1683 hallinnollisella päätöksellä ja ympäristön asukkaiden oletettiin muuttavan kaupunkiin. Kaupungista tuli kyllä kauttakulun keskus, mutta asukasluku jäi pieneksi ja kaupunkikuva vaatimattomaksi, eikä lähimainkaan kaikkia tontteja

Eurooppalaiset lähdössä St. Mary Cityyn ja Annapolikseen. Kuva: T. Ylimaunu.

London Townin ulkomuseon rakennuksia. Kuva: T. Ylimaunu.

koskaan rakennettu. 1700-luvun puolivälissä kaupunki menetti tupakkatullioikeudet ja käytännössä hävisi olemasta vuosisadan loppuun mennessä. Nyt Londontown on herätetty henkiin arkeologien voimin. Kaupunki sijaitsee nykyään keskellä alemman keskiluokan asuma-aluetta ja sen alkuperäisistä rakennuksista on vain kaksi pystyssä. Vanhan kaupungin keskusalue on laajalti kaivettu ja rakennukset on rekonstruoitu paikoilleen kaivaustuloksiin perustuen. Pohjoismaisina kiinnitimme huomiota rakentamisen laatuun, sen kun sanottiin olevan hyvin tarkkaan jäljitelty. Täytyy sanoa, että jos viimeistely on autenttista, niin näkee, ettei kaupungin varhaisella väestöllä ollut vankkaa kokemusta puurakentamisesta. Talot olivat meidän näkökulmastamme enemmänkin läpipuhaltavia vajoja kuin asuintaloja. Ja tällä alueella on kuitenkin ihan kunnon talviakin. Tutkimusalueelle on juuri valmistunut uusi tutkimus ja museokeskus. Keskuksessa ovat täydelliset arkeologisen laboratorion välineet konservointilabraa

myöten ja varsinainen museo on rakennettu kokonaan maan alle, jottei se hallitsisi maisemaa – varsin fiksu ajatus. Ennen museon menoa keskuksen johtaja kehui periamerikkalaiseen tyyliin erityisesti uuden museon massiivista kokoa, joka lopulta osoittautui yhdeksi – ei lopulta edes kovin isoksi – saliksi.

Londontownista bussi nytkähti kohti Annapolista, Marylandin osavaltion pääkaupunkia ja entistä Yhdysvaltojen hallinnollista keskipistettä. Pysähdyimme ensin osavaltion parlamenttirakennuksen portailla, missä **Mark P. Leone** esitteli lyhyesti Annapoliksien arkeologisen tutkimuksen alkuvaiheita. Sieltä siirryimme paljolti tutkittuun ja **Anne Elizabeth Yentsch**'n julkaisemaan kuvernööri **Calvertin** taloon lounalle. Olihan se hienoa kävellä Annapoliksien katuja pitkin ja asettua syömään Calverteille. Lounaan jälkeen kuvasimme rakennusta, sieltä löytyneitä esineitä ja rakenteita, jotka olivat esillä. Calvertien jälkeen suuntasimme käve-

lyretkemme Leonen johdolla **William Pacan** puutarhaan, joka on Leonen ideologioiden tutkimuksen kiistanalainen kohde siitä, kuinka perspektiiviä on käytetty puutarhasuunnittelussa ja mitä ideologioita suunnittelun takaa löytyy. Puutarhat jatkuivat vielä viimeisessä kohteessamme, kun **Carrolls'n** luona katsoimme heidän puutarhaansa. Tämän jälkeen olimme jo sen verran jäässä, että kaikki olivat hyvillään päästessämme linja-autoon ja matkalle takaisin Baltimoreen ja hotelliin.

Torstiaamuna päästiin lopulta aloittamaan varsinainen konferenssi. Kuten tuli mainittua osa suomalaisosallistujista myöhästyi alkuperäisestä aikataulustaan ja osa eurooppalaisista jäi kokonaan pois. Suomalaisen myöhästymisiin oli syynä Euroopan talvimyrskyt. Lumimyrskyistä me, "baltimorelaiset" emme tienneet mitään, vaikkakin tiistaiaamuna näimme muutamia hiutaleita. Paikalliseen talveen nähtävästi kuului sekä suomalaisen talven armottoman kylmä tuuli että suomalaisen kylmän kesän lämpö. London Townin - Annapoliksens retkellä hytisimme -8 (celsius) asteen pakkasessa, seuraavana iltana istuimme jo +15 asteessa Baltimoren satamassa, ja perjantaina lämpötila nousi aina + 19 asteeseen.

Vastoinkäymisistä huolimatta dosentti **James Symondsin** (Yorkin yliopisto, UK) ja **Timo Ylimaunun** (Oulun Yliopisto) organisoima *Re-thinking the local-global nexus: Perspectives from European historical archaeology* -sessio käynnistettiin, vaikkakin vajaalla miehityksellä. Valitettavasti ulko-suomalaiset jäivät kaikki pois, joten loppujen lopuksi yleiseurooppalaiseksi näkökulmaksi tarkoitettu sessio käsitteli vain pohjois-skandinaavista kontekstia, sillä kaikki viisi esitelmää olivat oululaisten esittämiä. Session

aloitti **Risto Nurmen** esitys paikallisten ja globaalien vaikutusten roolista arkeologisen aineiston muodostumiseen ja niiden merkitykseen yhteisöjen tulkinnassa. Nurmi käsitteli aihetta teoreettisesti ja havainnollisti seikkoja parilla tapaustutkimuksella Suomen Lapista. **Anna-Kaisa Salmi** selvitti varhaismodernin ajan torniolaisten luontosuhdetta ja metsästyksen merkitystä 1600- ja 1700-lukujen kaupunkilaisille. **Annemari Tranberg** puhui varhaisista puutarhoista pohjoisessa ja erilaisten kasvien merkityksestä torniolaisten elämässä. Dosentti **Paul R. Mullins**, Indiana University – Purdue University, Indianapolis (Indiana, USA) esitelmöi **Titta Kallio-Sepän** ja Timo Ylimaunun kanssa 1800-luvun alkupuolen piiposliinista Oulussa. Timo Ylimaanu esitti vuorollaan yhteenvedon kirkkojen

Annapoliksens Capitoliumin torni Calverteiltä. Kuva: T. Ylimaanu.

merkityksestä keskiajan ja 1800-luvun välin Suomessa. Loppupuheenvuoron käytti *Andrew Fiske*-tutkimuslaboratorion johtaja ja Massachusettsin yliopiston professori **Stephen A. Mrozowski**, joka teki yhteenvedon esitelmistä ja oululaisen historiallisen arkeologian tuloksista.

Session aikainen ajankohta ja päällekkäisyys parin ennalta suosituksi tiedetyn session kanssa aiheuttivat arveluja siitä tuleeko sessiota kuuntelemaan juuri kukaan. Eurooppalaiset kontekstit eivät yleensä ole herättäneet laajaa kiinnostusta Amerikkalaisten arkeologien keskuudessa. Sessio osoittautui kuitenkin menestykseksi, ainakin luentosali oli täynnä kuuntelijoita ja osa myöhään tulleista joutui seisomaan. Session jälkeen myös "hastavetäjiä" tuntui riittävän. Maine oli nähtävästi kiirinyt amerikkalaisten ja eurooppalaisten korviin, sillä kuuntelijoiden joukossa olivat muun muassa professorit Mark P. Leone, **Mary Beaudry**, **Lu Ann De Cunzo** sekä **George Miller**. Miller muuten oli itse asiassa ensimmäisenä paikalla ja istui yksin salissa jo ennen kuin yksikään session järjestäjistä oli ehtinyt paikalle. Session hyvään vastaanottoon ja yleiseen kiinnostukseen saattoi toki vaikuttaa myös professori Mullinsin seuran blogiin kirjoittama esittely oululaisten tutkimuksista.

Ruotsalais-amerikkalainen Uusi Ruotsi *Past and Present "Battlefields" in Scandinavian Colonialism: Places of Collaboration* –sessio veti myös salin täydeltä kuulijoita. Tukholman Historiallisen museon ja Tukholman yliopiston tutkija **Jonas M. Nordin** aloitti session luotaamalla ruotsalaisen kolonialismin syntyä ja vaikutuksia varhaismodernin ajan Ruotsissa. Amerikkalainen **David A. Furlow** kertoi hollantilaisten piippujen käytöstä globaalissa kontekstissa, professori **Lu Ann De Cunzo** puhui varhaismodernin kauden ruotsalaisesta kolonialismista amerikkalaisin silmin tulkittuna ja **Samuel W. Heed**

puhui Fort Christinan etsimisestä Delawaren alueella. Cambridgen ja Lundin yliopistojen tutkija **Magdalena Naum** pohti esityksessään ruotsalaisten koti-ikävää ja sen ilmenemismuotoja Uudessa Ruotsissa. Mieltämme lämmitti tietysti se, että professori De Cunzo mainitsi loppu puheenvuorossaan meidän session ja tutkimuksemme.

Edellisten lisäksi kävimme seuraamassa tohtori **Julie M. Schablitskyn** ja Marylandin yliopiston antropologian professori Mark P. Leonen järjestämää materiaalisen kulttuurin uudelleen arviointi -sessiota, jossa amerikkalaiset tutkijat **Matthew Johnsonin** ohella esittivät uusia näkökulmia tutkimuksistaan. Paul R. Mullins puhui pienten koriste-esineiden tulkinnasta ja afrikkalais-amerikkalaisten kulutuksesta 1800- ja 1900-luvulla. Matthew M. Palus kertoi, miten kaupunki-infrastruktuuria käytettiin Annapoliksessä vallan välineenä. Afrikkalais-amerikkalaiset asuinalueet saivat hyvinkin myöhään kunnollisen kunnallistekniikan verrattuna valkoisen väestön asuinalueisiin 1800- ja 1900-lukujen aikana.

Sessiomme lisäksi puutarhatutkimuksesta kiinnostuneille oli tarjolla toinen kokonaan aiheelle omistettu sessio: *People Who Lived With Glass Houses: The Archaeology of Gardens and Scientific Agriculture in Early America*. Tässä tuokiassa esiteltiin niin erilaisia tutkimusmenetelmiä kuin erilaisia puutarhjakin. Aika useassa työssä oli keskitytty esittelemaan menneiden kesien tutkimusta kentällä ja kohteina olivat kuuluisien valkoisten amerikkalaisten edistyneemmät puutarhat, kuten muotopuutarhat ja ansarit, luonnon-tieteelliset puutarhat ja kasvihuoneet. Näin suomalaisen, tai erityisesti pohjoissuomalaisen näkökulmasta, puutarhat olivat todella prameita. Ne olivat puutarhoja, joissa herasväki tepasteli pyhäpuvuissaan nauttimassa orjatyön tuloksista. Virkistävä poikkeus esitelmien raporttimaisuudessa oli esitelmä, joka pyrki katsomaan puutarhaa ja puutarhas-

Calvertien talo. Kuva: T. Ylimaunu.

sa tehtyä työtä yksilön kautta. Miten yksilön sosiaalinen asema näkyy puutarhakulttuurin sisällä tai tietyn puutarhan todellisten työntekijöiden, orjien, keskuudessa. Kuka teki työt ja kuka korjasi puutarhan edut? Sessio oli sekä visuaalisesti antoisa, että toi mieleen uusia virikkeitä millä tavalla puutarhoja voidaan tutkia. Ennen kaikkea tärkeää oli, että nämä esitelmät toivat mieleen uusia ideoita miten laajasti puutarhakulttuurin tutkimusta voidaan hyödyntää koko yhteiskunnan muutoksia tutkiessa.

Kongressissa oli myös paneelikeskustelua, kuten *A Conversation with Mark P. Leone*, jonka järjesti African Diaspora Archaeology Network. Kyseessä on yksi amerikkalaista historiallista arkeologiaa ja historian tutkimusta hallitseva tutkimusaihe. Suomalaiseen valtaväestöön kuuluvan kuuntelijan silmät avautuivat todella huomattaessa, kuinka tunteella ihmiset aiheeseen suhtautuivat. Mark Leone puhui omassa alustuksessaan orjuudesta ja siitä kuinka hän on vasta vähän aikaa sitten alkanut ymmärtämään globaalissa kontekstissa orjuuden merkityksen. Hän tarkoitti tällä koko orjuuden historiaa, kun hän oli vasta ryhtynyt lukemaan klassisen Rooman orjuudesta sekä sen luonteesta että merkityksestä Rooman taloudelle. Hän puhui

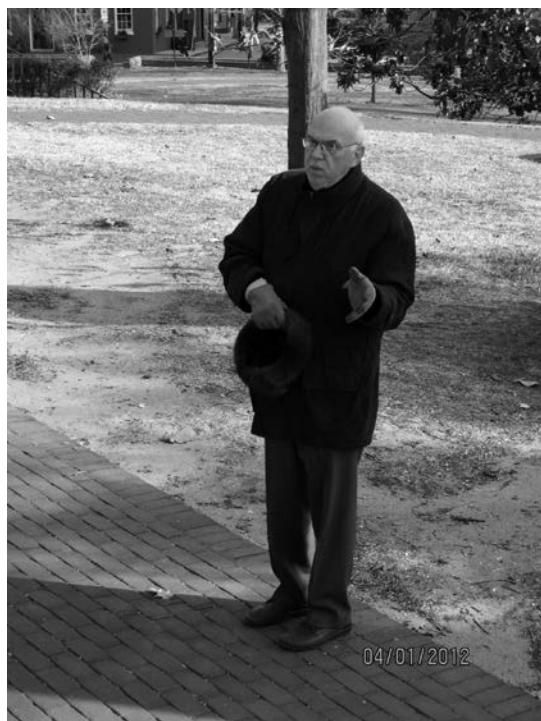
myös orjuuden eroista antiikissa ja varhaismodernissa Amerikassa. Antiikissa orjien oli käytännössä hyvin hankala karttaa orjuuttaan, koska heillä ei ollut pohjoista pakopaikkaa, mikä amerikkalaisten orjien taivaalla siinsi. Toisaalta eräät tutkijat olivat kyllä sitä mieltä, että amerikkalaisten ei pidä missään nimessä ryhtyä vertailemaan orjuuden muotoja mihinkään muuhun, koska missään muualla orjuus ei perustunut ihmisten väriin.

Toisena väittämänä esitettiin, että amerikkalaisten orjuutta ei pidä verrata myöskään muualle, koska vielä ei edes täysin ymmärretä mitä orjuus Amerikassa oli. Muutamat tutkijat huomauttivat kyllä, että orjuutta ei voida pitää minään puhtaasti amerikkalaiseksi ilmiönä. Amerikkalaiseen orjuuteen liittyi olennaisena osana Afrikka, siellä orjia metsästäneet ja kaupanneet ihmiset, minkä vuoksi nykyisin Afrikassa onkin ryhdytty kartoittamaan orjakauppiaiden kuljetusreittejä ja kauppapaikkoja. Suomalaiselle kuulijalle tuli mieleen, että eihän Liverpoolkaan olisi kasvanut sellaiseksi kaupan keskeiseksi ilman orjakaupasta saatuja tuloja.

Session jälkeen Mark P. Leone kävi kyselemässä sekä suomalaiselta että ruotsalaiselta kuulijalta tunteita ja huomautti, että kyllä tämä keskustelu ennen pitkää seuraa teitä sinne vanhalle mantereelle. Ja eihän siinä kauaa mennyt, kun YLE:n uutiset kertoivat ruotsalaisista orjakauppiaista Välimerellä (YLE:n nettiuutiset, luettu Baltimoressa 8.1.2012). Keskustelu muistutti myös osittain niin meillä Suomessa kuin Ruotsissakin tuttua saamelaiden ja lantalaiden välistä keskustelua; tunnetta oli mukana. Erään marylandilaisen tutkijan mukaan kukaan muu kuin orjien jälkeläinen ei voi ymmärtää ja kokea, mitä orjuus on merkinnyt ja merkitsee, koska vielääkään mustalla väestönosalla ei ole samoja

mahdollisuuksia kuin valkoisilla. Eurooppalainen vieras kiinnitti tähän aiheeseen liittyen huomiota myös siihen, että vaikka orjuus ja afrikkalaisten ja eurooppalaisten väestöjen keskinäiset suhteet ovat yksi amerikkalaisen historiallisen arkeologian yleisimpiä tutkimusteemoja, ei arkeologien keskuudessa esiinny juuri muita kuin ns. valkoihoisia. Ei siis mustia, mutta ei myöskään Amerikan alkuperäisväestöä eikä latinoja tai aasialaisia. Tämä on tavallaan hieman häiritsevä ristiriita, sillä amerikkalaiset tutkivat pääsääntöisesti omaa historiaansa, mutta tutkijakunta ei edusta koko väestörakennetta.

Eläinosteologinen tutkimus oli poikkeuksellisen näyttävästi esillä kongressissa, sillä kaksi sessiota – *New Interpretations from Old Bones: Current Research in Historical Zooarchaeology* ja *Hungry for More: Current Themes in Foodways Research* – koostuivat lähinnä eläinosteologian alan esitelmistä.

Retken opas professori Mark P. Leone. Kuva: T. Ylimänu.

New interpretations-session nimi oli hieman harhaanjohtava, sillä sessiossa käsiteltiin lähinnä historiallisen ajan tapaustutkimuksia, joissa oli käytetty perinteisiä menetelmiä ja kysymyksenasetteluja. Uttua edusti **Kathryn Lamzikin** munankuoren kappaleiden tunnistamista käsittelevä esitelmä. Lamzikin mukaan munankuoren kappaleista on mahdollista tunnistaa lintulaji ja arvioida, onko muna kuoriutunut vai ei. Ruokakulttuuria käsittelevä sessio oli epäonnekkaasti sijoitettu viimeisen kongressipäivän iltapäivälle, mutta kuulijoita oli silti salissa kiitettävä määrä. Esitelmät käsitelivät esimerkiksi ruokavaliota yhteyttä identiteettiin erilaisissa kohteissa, ruuan tuottamiseen, valmistamiseen ja ostamiseen liittyviä seikkoja sekä juomakulttuuria. Eläinten luiden lisäksi tutkimusmateriaaleina käytettiin esimerkiksi juomapulloja ja säilykepurkkeja.

Yksi lauantain viimeisistä sessioista käsittelee **George Millerin** elämäntyötä. Miller on tullut kuuluisaksi erityisesti 1800-luvun keramiikan tutkijana ja hänen tunnetuimpia saavutuksiaan on 1970-luvulta alkaen kehitetty teollisesti tuotetun keramiikan tuotantokulurakenteeseen perustuva sosioekonominen skaalaus. Kaikki session puhujat olivat tunteneet session kohteen jo vähintään 25 vuotta ja sessiosta muodostuikin enemmän vanhoja muisteleva luokkakokous, kuin varsinaisesti uusimpia tutkimustuloksia esittelevä tilaisuus. Tämä ei silti tehnyt sessiosta huonoa. Näin nuoremman sukupolven tutkijalle oli mukava kuulla ja saada käsitys siitä, mitä amerikkalaisen keramiikkatutkimuksen ympärillä on 60-luvulta alkaen tapahtunut. Päivänsankari itse hoiti session loppupuheenvuoron. Miller osoittautui varsin huumorintajuiseksi vanhaksi herraksi, joka luontevan vitsinlaukomisen lomasta pystyi tuomaan esille myös asiallista ja ajankohtaista sanomaa. Miller muistutti vielä puheensa lopussa, että vaikka tutkimus on mennyt rajusti eteen-

päin 40 vuodessa, eivät tutkijat silti vieläkään aina osaa katsoa astioiden ympärille, vaan tutkimus keskittyy liikaa itse esineisiin, ja niiden käyttö ja käyttäjät jäävät vähemmälle huomiolle.

Seminaarisessioiden ohella yhdessä suuressa salissa oli koko konferenssin ajan yri-tysten ja kustantamojen esittelytilat. Suuret ja vähemmän suuret kustantajat esittelivät ja myivät kirjojaan. Paikalla olivat kaikki suurimmat tiedekustantamot, kuten *Springer* ja *Maney* sekä useat tunnetut pohjoisamerikkalaiset yliopistopainot. Muutama kirja jäikin näiltä myyntipöydiltä kongressimatkailijan laukkuun. SHA:n jäsenistä suurin osa työskentelee kaupallisen arkeologian parissa. Arviolta kolme neljäsosaa kongressin osallistujista on siten myös tällä alalla ja jäljelle jäävä neljännes koostuu akateemisista. Tämän takia SHA kongressissa on mukana useita tutkimuslaittevalmistajia esittelemässä uusia tuotteitaan, tosin "hilavitkutinosasto" tuntui olevan tänä vuonna hieman edellisvuotista pienempi. Lama on selvästi iskenyt myös Amerikan mantereelle. Monet firmat ovat viime aikoina supistaneet toimintaansa ja vähentäneet rajustikin henkilökuntaa. Näissä kongresseissa on myös hiljainen huutokauppa, johon yksityiset ja yritykset saavat lahjoittaa myytävää tavaraa, jotka kaupataan huutokaupan tapaan. Kirjallisia tarjouksia sai jättää niin viina- ja viinipulloista kuin kirjoista ja maalauksista, sekä erilaisista taideesineistä.

Varsinaisen kongressin päättyttyä sunnuntaina järjestettiin ekskursion *Smithsonian Museumiin* Washingtoniin. Ekskursiolla oikeusantropologi **Kari Bruwelheide** tutustutti meidät näyttelyyn, joka käsitteli fyysisen antropologian menetelmiä ja niiden avulla 1600-luvulla Cheseapeaken alueella elänei-

den siirtokuntien asukkaiden elämästä saatua tietoa. Tämän jälkeen fyysisen antropologian kuraattori **Douglas Owsley** esitteli meille kullissien takana Smithsonianin tekemää arkeologista ja oikeusantropologista luotutkimusta. Näyttely oli mielenkiintoinen ja oli hienoa päästä näkemään kullissien takana tapahtuvaa työskentelyä. Tosin oikeusantropologisten tapausten esittely näyttelyssä ja kullissien takana arkeologeille herätti eettisiä pohdintoja. Anna-Kaisa pääsi myös näkemään "akateemisen isoisänsä", väitöskirjaohjaajansa ohjaajan: **Markku Niskas**en ohjaaja, professori **Grover Krantz** Washington State Universitystä, on testamentannut luurankonsa Smithsonianille, ja hänet on asetettu näytteille *Written in Bone*-näyttelyn yhteyteen.

Kongressin kolmantena päivänä, perjantaina, seuran presidentti vaihtui ja seuraavaksi kaksivuotiskaudeksi nimitettiin Oulun yliopiston dosentti, antropologian professori Paul R. Mullins, Indiana University – Purdue University, Indianapolis, Indianapoliksesta. Hän otti vakanssin vastaan yhtenä päämääränään levittää amerikkalaisten tutkijoiden pariin entistä enemmän tietoa eurooppalaisten tekemästä tutkimuksesta. Tätä varten hän vierailikin vanhalla mantereella useita kertoja viime vuonna käyden myös kaksi kertaa Oulussa. Eurooppalainen ulottuvuus tulee

olemaan enemmän esillä myös seuraavassa SHAn konferenssissa, sillä se järjestetään toista kertaa seuran 46-vuotisessa historiassa Euroopassa. Seuraavan SHA konferenssin järjestää University of Leicester Leicesterissä Isossa Britaniassa 9.–12. tammikuuta 2013. Matkakustannukset ja matkapäivät vähenevät näin pohjoismaisesta näkökulmasta katsottuna, vaikka osallistumismaksut pysyisivätkin aika korkeina.

SHA konferenssi on raskas rupeama niin fyysisesti kuin taloudellisestikin. Aikaeroon tottuminen vie aikansa ja kotiin tulon jälkeen jotlag ahdistelee useamman päivän. Osallistumismaksu on dollarin heikosta kurssista huolimatta korkea ja koska konferenssi järjestetään yleensä varsin tasokkaassa hotellissa, asumiselle ja syömiselle tulee hintaa. Lisäksi kaikista ekskursioista pitää maksaa ylimääristä. Asumiskustannuksista voi kuitenkin helposti karsia varaamalla halvemman hotellin jostain lähistöltä. Tämä toiminee erityisen hyvin ensi vuonna Leicesterissä, sillä alustavien tietojen mukaan britit aikovat hajauttaa konferenssin laajemmalle. Kaikki ei siis tapahdu yksien seinien sisällä kuten nyt Baltimoressa ja viime vuonna Austinissa Texasissa. Raskaudestaan huolimatta SHA konferenssi on arkeologille, ja erityisesti historiallista aikaa tutkivalle, ehdottomasti käymisen arvoinen tapahtuma. Ei ehkä niinkään esitysten tason takia, vaan yksinkertaisesti

siitä syytä, että suurin osa alan pohjoisamerikkalaisista ja brittiläisistä tutkijoista on yhtä aikaa paikalla ja näin ollen luo mahdollisuuden tehdä tuttavuutta useiden eri henkilöiden kanssa. SHA konferenssi on luonut myös väylän tehdä skandinaavista tutkimusta tutuksi angloamerikkalaiselle tutkijakunnalle. Vastaanotto on tähän asti ollut positiivista. Konferenssiväki alkaa ymmärtää, etteivät Skandinaavit matkusta päiväkausia toiselle mantereelle vain kertoakseen edelliskesän kaivausten löydöistä, vaan aiheet keskittyvät paljon laajempiin ja pidemmälle pohdittuihin teemoihin. ♦

Risto Nurmi
risto.nurmi@oulu.fi

Anna-Kaisa Salmi
anna-kaisa.salmi@oulu.fi

Annemari Tranberg
annemari.tranberg@oulu.fi

Timo Ylimaunu
timo.ylimaunu@oulu.fi

Arkeologia
Humanistinen tiedekunta
PL 1000
90014 Oulun yliopisto

RETTIGIN PALATSIN – MYÖHEMMÄN ABOA VETUS -MUSEON RAUNIOALUEEN – TUTKIMUKSET 1990-LUVULLA

Arkkitehti ja arkeologian opiskelija **Panu Savolaisen** SKAS 1/2011-lehdessä julkaisema laaja artikkeli alkaa lähdeviitteiden osalta lauseella, jossa hän kertoo havainneensa vuoden 2010 kuluessa, että Aboa Vetus -museon alueen rakennushistoriaa ei ole tutkittu arkistolähteistä (viite 1. s. 43.). Savolaisen havainto on ristiriidassa sen tutkimuksen kanssa, jota 1990-luvun alun Rettigin palatsin ja sittemmin Aboa Vetus -museon alueella tehtiin.

Museossa 1990-luvulla käyneet henkilöt ehkä vielä muistavat yhden tämän tutkimusvaiheen tuloksen eli taiteilija **Tapio Hiltusen** tekemän alueen historiasta kertoneen kuvasarjan. Siinä esiteltiin alueen rakennuskantaa ja laajemmin historiaa 1600-luvulta 1900-luvun alkupuolelle (esim. Äikäs 2001 s. 166–167). Nämä havainnekuvat perustuvat useiden historiantutkijoiden, maanmittausalan ammattilaisten ja arkeologien yhteistyössä laatimiin taustatutkimuksiin, joita museolla tehtiin ainakin vuosina 1993–1995.

Näissä tutkimuksissa käytiin läpi alueen omistajatietoja ja tietoja rakennuskannasta, samoin kerättiin kokoon aluetta esittävä kuvamateriaali. Myös pääosa tuolloin tunnetuista alueen kartta-aineistoista digitoitiin autocad-piirroksiksi. Kyseessä oli tuolloin melko uusi menetelmä ja esimerkiksi digitointikalusto oli vielä vähäistä, minkä vuoksi osa tästä tutkimustyöstä tehtiin sekä AirIX-suunnittelutoimistossa että PMT-mittauksel-

la. Kaikkia neljää taiteilija Hiltusen kuvaa varten laadittiin tietokonepohjaiset rakennusmallit, joissa oli esitetty erilaiseen ja eritasoiseen tutkimusaineistoon perustuva tulkinta alueen topografiasta, asemakaavasta ja rakennuskannasta.

Luonnollisesti arkistoaineistot olivat pääosassa 1800–1900-luvun havainnekuville ja niiden rooli väheni 1700-luvun ja vielä enemmän 1600-luvun kuvissa. Vanhimmissa vaiheissa päälähteinä olivat kaupungin vanhimmat kartta-aineistot, jotka asemoitiin alueelle tuolloin tunnettujen vertailuaineistojen perusteella.

Tutkimus- ja visualisointitulokset esiteltiin työn kuluessa museon useille eri asiantuntija- ja johto-organisaatioille ja ne hyväksyttiin osaksi museosta kerrottavaa informaatiota. Sekä historiantutkijoiden varsinainen arkistoaineisto että visualisointien pohjana ollut autocad-aineisto on tuolloin siirretty Aboa Vetus & Ars Nova -museoiden arkistoon.

Merkittävä osa museon alueen arkeologisesta kenttätutkimuksesta ja suurelta osin myös historiantutkijoiden arkistotyöskentelystä pystyttiin rahoittamaan erilaisin työllisyysvaroin. Osa tutkimuksista rahoitettiin myös tutkimusapurahoin ja tällöin ensisijaisena tavoitteena oli koostaa alueen historiasta säätiön johdolla laaja tutkimusjulkaisu. Tutkimusryhmän esittely tapahtui museon julkaisemassa *Magazine nro 1* -lehdessä vuonna

1994. Säätiön julkaisuhanke ei ole vielä toteutunut. Tämä tarkoittaa sitä, että suuri osa 1990-luvun tutkimusten aineistoista odottaa yhä tieteellistä julkaisemista museon arkistoissa. Useat hankkeeseen tuolloin kuuluneet tutkijat ovat aineistoja julkaisseet muissa yhteyksissä, mutta kokoava tutkimus puuttuu vielä.

Tutkimuskuvan luominen harvojen 1990-luvulla kirjoitettujen artikkelien ja museoesitteiden perusteella voi olla hankalaa. Maantieteilijä **Topi Antti Äikäs** tutki vuonna 2001 valmistuneessa väitöskirjassaan Turun ja Oulun kaupunki-imagojen rakentamista teoksessa *Imagosta maisemaan*. Tuossa akateemisessa tutkimuksessa on esitelty ulkopuolisen kuvailemana ja myös kriittisesti arvioimana sitä visualisointi- ja tutkimus-

työtä, mitä Aboa Vetus -museon alueella tehtiin 1990-luvun alkupuolella (Äikäs s. 163–178). ♦

Kari Uotila

Minna Sartes

Tapio Hiltunen

Pekka Mäki-Tasku

KIRJALLISUUS

Aboa Vetus & Ars Nova Magazine No 1. Helsinki s.a. (1994).

Äikäs, Topi Antti. *Imagosta maisemaan. Esimerkkeinä Turun ja Oulun kaupunki-imagojen rakentaminen*. Nordia Geographical Publication. Volume 30:2. Oulu 2001.

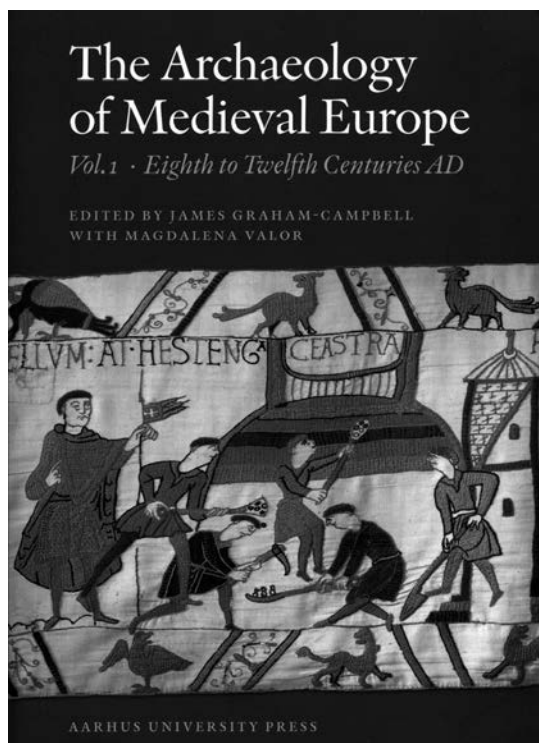
EUROOPAN KESKIAJAN ARKEOLOGIAN ENSIMMÄINEN YLEISESITYS!

The Archaeology of Medieval Europe. Vol. 1. Eighth to Twelfth Centuries AD. Ed. by James Graham-Campbell & Magdalena Valor. Aarhus University Press. Aarhus 2007. 479 p.

The Archaeology of Medieval Europe. Vol. 2. Twelfth to Sixteenth Centuries AD. Ed. by Martin Carver & Jan Klápště. Aarhus University Press. Aarhus 2011. 605 p.

Lokakuun 2011 lopussa juhlistettiin Århusin yliopiston keskiajan arkeologian opetuksen 40-vuotista taivalta. Århusin konferenssin yhteydessä julkaistiin *The Archaeology of Medieval Europe*-teoksen pitkään odotettu toinen osa. Euroopassa on 1970-luvulta alkaen julkaistu useita kansallisia keskiajan arkeologian yleisesityksiä, mutta koko maanosaa käsittelevä katsaus on puuttunut. Nyt ilmestyneen teoksen kauan odotettu valmistuminen on tärkeä virstanpylväs koko keskiajan arkeologian tutkimuksessa.

Teoksen historia ulottuu aina vuoteen 1999, jolloin Sevillassa järjestettiin *4th European Symposium for Teachers of Medieval Archaeology (ESTMA)*. Tällöin nousi esiin ehdotus ensimmäisen eurooppalaisen keskiajan arkeologian yleisesityksen koostamiseksi. Tavoitteena oli yliopistolliseksi kurssikirjaksi sopiva teos. Mukaan saatiin huomattava joukko tutkijoita ja opettajia eri puolilta Eurooppaa. Kirjan suunnittelu, kirjoittajien rekrytointi ja toimitustyö on ollut suuri urakka. Aihepiiri osoittautui laajaksi

ja sen vuoksi teos päätettiin jakaa kahteen osaan. Niistä ensimmäinen käsittää ajan 700-luvulta 1100-luvulle ja toinen osa keskiajan lopun aina 1500-luvulle asti.

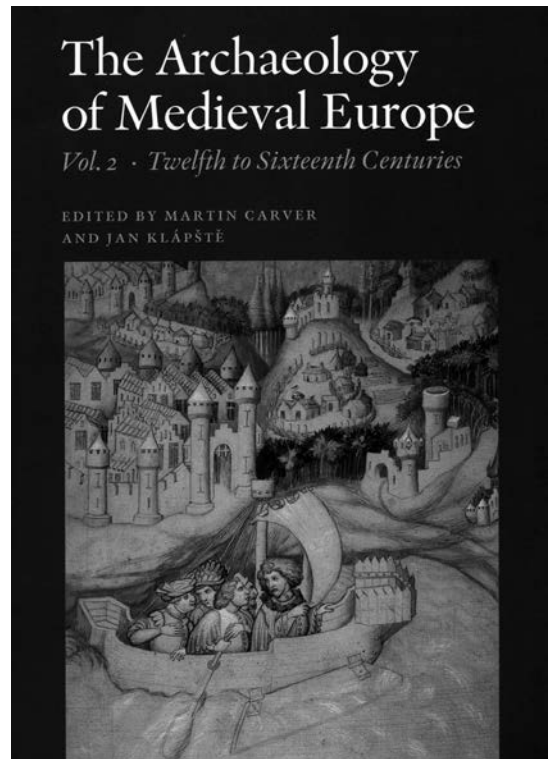
James Graham-Campbellin ja Magdalena Valorin toimittama ensimmäinen osa ilmestyi Århusin yliopistopainon julkaisemana vuonna 2007. Toisen osan toimitustyö kangerteli, kunnes Yorkin yliopiston professori Martin Carver otti vuonna 2008 tehtävän vastuulleen ja vei työn loppuun yhdessä Jan Klápštěn kanssa. Ensimmäisessä osassa kirjoittajia

on 41 ja toisessa peräti 68. Edustettuna ovat useimmat maat, jotka kuuluivat keskiajan läntisen kirkon piiriin.

Molemmat osat jakautuvat temaattisiin päälukuihin, joista on vastannut vähintään kaksi kirjoittajaa. Eri puolilta Eurooppaa olevien kirjoittajien avulla on haluttu varmistaa maanosan kattava näkemys. Jokaista päälukua täydentää pari tietolaatikkoo tai tapaus-tutkimusta. Teoksen ensimmäisessä osassa tämä rakenne on selvempi kuin toisessa. Osittain tämä selittyy sillä, että myöhäiskeskiajasta on paljon, paljon aiempia vuosisatoja enemmän tietoa saatavilla, mikä tuo mukanaan positiivisena ongelmana melkoisen runsaudenpulan.

Teoksen molemmissa osissa on pyritty laajaan sekä maantieteelliseen että temaattiseen kattavuuteen. Tästä kiitos toimittajille ja toimituskunnille. Mukana ovat niin Grönlannin vainajien asut, Andalusian puutarhat, Baltian myöhäiset esineelliset haudat kuin Marmarameren amforatkin. Suomalaisittain eksoottiset aihepiirit kuten juutalaisuus ja keskiajan islamilainen kulttuuri ovat hyvin edustettuina. Totuuden nimissä on kuitenkin todettava, että erityisen runsaasti edustettuina ovat maat ja alueet, joista on runsaasti kansainvälisillä foorumeilla julkaistua tutkimusta – Englanti, Saksa, Ranska, Espanja – ja eteläinen Skandinaavia. Kerrankin meillä on eurooppalainen yleisesitys, jossa "Pohjois-Eurooppa" yltää Itämeren etelärannikon sijaan Jäämerelle ja Pohjoismaatkin ovat hyvin edustettuina.

Suomalaisia kirjoittajia löytyy teoksesta kolme. Ensimmäisen osan yhdessä laajassa tietoisuudessa Jaana Riikonen käsittelee suomalaista naisen pukua viikinkiajalla mannekiiniin Euran pukuun sonnustautunut presidentti Tarja Halonen. Riikosen aihe muistuttaa meitä siitä, että lähes kaikkialla muualla Euroopassa oli 1000-luvulle mennessä luovuttu esineellisestä hautaamisesta. Suomalainen

aineisto tarjoaa harvinaisen mahdollisuuden viime vuosituhannen alun pukumuodin tutkimukseen. Jälkimmäisessä osassa Jussi-Pekka Taavitsainen käsittelee puolestaan liikkumista lumella ja jäällä, kun taas Visa Immonen esittelee Hansan konttoreita. Muualla kirjan kuvituksessa vilahtaa Turun Pyhän Yrjön hospitaalin kalkki ja pateeni esimerkkinä Itämeren alueen kirkollisesta esineistöstä. Asiavirheitä ei teoksesta ainakaan ensi lukemalta nouse paljon esiin. Suomalaisittain merkittävä pieni detaljivirhe liittyy Pohjoismaisiin kaupunginmuureihin, joita teoksessa muistetaan vain kolme – se unohtunut neljäs on ollut Viipurissa.

Suomessa aikaa 700-luvulta 1100-luvulle käsitellään nuorempana rautakautena, esihistoriaan kuuluvana ajanjaksona. Totta on, ettei Suomea koskevia kirjallisia lähteitä tältä ajalta juuri ole. Toisin kuin monet keskiajan historian yleisesitykset *The Archaeology of Medieval Europe*-teoksen ensimmäinen osa

puhuu arkeologien kieltä ja tarjoaa arkeologisia näkökulmia eurooppalaiseen varhaiskeskiaikaan eli aikaan, jota suomalaisessa tutkimuksessa kutsutaan merovingiajaksi, viikinkiajaksi ja ristiretkiajaksi. Teos on lukemisen arvoinen kaikille Suomen nuoremman rautakauden tutkimuksesta kiinnostuneille, se tarjoaa oleellista kontekstia muualta Euroopasta.

Euroopan keskiajan arkeologian tutkimuksen ja 2000-luvun alun käsitysten ja tulosten puristaminen noin tuhanteen runsaasti kuvitettuun sivuun ei ole helppo tehtävä. Ei etenäkään silloin, kun mukaan on haluttu ottaa paljon tutkimushistoriallisesti merkittäviä *case studyja* ja ajankohtaisia teemoja. Toimistustyössä on jouduttu tekemään paljon valintoja ja monta mielenkiintoista teemaa ja asiaa jouduttu karsimaan. Kymmenien kirjoittajien osallistuminen tuo pakosti hajanaisuutta mukanaan. Toisaalta juuri laaja asiantuntemuspohja tekee teoksesta monipuolisen ja varmistaa ajankohtaisen tutkimustilanteen tavoittamisen. Tavoitteena on ollut empiirinen yleisesitys, jossa on tarkoituksella vältetty aihepiirin teoreettista käsittelyä.

Toimittajat ovat nähneet paljon vaivaa teoksen sisäisten viittausten kanssa. Nämä

viittaukset helpottavat tiedonhakua, mutta tekevät tekstistä samalla raskaampaa. Monimpien osien alussa oleva lyhyt johdatus arkeologian menetelmiin tuntuu alaan perehtyneen lukijan mielestä turhalta sivujen tuhlaamiselta. Toisaalta arkeologiaa tunte mattomille ja opintojen alkuvaiheissa oleville nämä sivut auttavat hahmottamaan arkeologisen tiedon kertymistä ja käsittelyä

The Archaeology of Medieval Europe I-II on monella tapaa erinomainen yleisesitys 2000-luvun alun eurooppalaisesta keskiajan arkeologiasta. Laajat lähdeluettelot avaavat lukijalle tien syvällisempään tiedonhakuun kiinnostavista aihepiireistä. Teos tarjoaa erinomaisen yleiskuvan keskiajan arkeologiasta tänään. Teosta voi suositella kaikille alasta kiinnostuneille. Ammattilaisille *The Archaeology of Medieval Europe I-II* on käsikirja, joka kannattaa hankkia omaan kirjahyllyyn. ♦

Georg Haggrén

georg.haggren@helsinki.fi

Arkeologia

PL 59

00014 Helsingin Yliopisto

MEDIEVAL EUROPE RESEARCH CONGRESS – MEDIEVAL EUROPE HELSINKI 2012

**THE 5TH INTERNATIONAL CONFERENCE OF
MEDIEVAL AND LATER ARCHAEOLOGY
29TH AUGUST – 1ST SEPTEMBER 2012**

CALL FOR PAPERS

18th EAA Annual Meeting 2012, Helsinki, Finland, 29 August–1 September

The Medieval Europe Research Congress “Medieval Europe Helsinki 2012” is going to be organized as a part of The 18th Annual Meeting of The European Association of Archaeologists EAA (<http://www.eaa2012.fi/>).

The Eighteenth Annual Meeting of the European Association of Archaeologists will be held in Helsinki, Finland, from 29 August to 1 September, 2012 at the University of Helsinki. The meeting is organised by the University of Helsinki, the University of Oulu, the National Board of Antiquities, the Finnish Antiquarian Society and the Archaeological Society of Finland.

The Scientific Committee is now inviting submission of abstracts for individual papers. The Annual Meeting of EAA is also proud to host the Medieval Europe Research Congress. A complete list of the more than 75 sessions organised in EAA Helsinki 2012 can be found in the Annual Meeting website: http://www.eaa2012.fi/programme/session_list. Eleven of the sessions are organized as part of Medieval Europe Helsinki 2012. Several of the other sessions (for example post-medieval and multi-periodical topics) have medieval interest too.

SESSIONS/MEDIEVAL EUROPE RESEARCH CONGRESS
MEDIEVAL EUROPE HELSINKI 2012

1. **Baltic Urbanism**
Organisers: Mathias Bäck (Riksantikvarieämbetet UV Mitt; Sweden), Erki Russow (University of Tallinn; Estonia) and Marian Rebkowski (Poland)
2. **Beyond the Frontiers of Medieval Europe**
Organisers: Søren M. Sindbæk (Aarhus University; Denmark) and Sam Nixon (University of East Anglia; UK)
3. **Coastal and Maritime Archaeology of Medieval Europe, c. AD 600–1500: The Dynamics of Liminality and Connectivity**
Organisers: Christopher Loveluck (University of Nottingham; UK) and Dries Tys (Vrije Universiteit Brussel; Belgium)
4. **Famine, Murrain, and Plague: The 14th Century in Bioarchaeological Perspective**
Organisers: Kerstin Pasda (Ludwig-Maximilians-Universität München; Germany) and Richard Thomas (University of Leicester; UK)
5. **Life in the City: Environmental and Artefactual Approaches to Urban Europe in the Middle Ages**
Organisers: Ben Jervis (English Heritage; UK), Lee Broderick (University of York; UK) and Idoia Grau-Sologestoa (University of the Basque Country; Spain)
6. **New Directions in Medieval Landscape Archaeology**
Organisers: Andrew Reynolds (University College London; UK) and Juan Antonio Quiros Castillo (University of the Basque Country; Spain)
7. **Rural Strategies in the Northern sphere**
Organisers: Ulrika Rosendahl (University of Helsinki; Finland), Katalin Schmidt Sabo (Riksantikvarieämbetet UV Syd; Sweden) and Lena Beronius Jörpeland (Riksantikvarieämbetet UV Mitt; Sweden)
8. **Symbols and Signs of Belief in Graves at the Transition from Pre-Christian to Christian Times**
Organisers: Jörn Staecker (Eberhard-Karls Universität; Germany) and Heiki Valk (University of Tartu; Estonia)
9. **Utilization of Brick in the Medieval Period – Production, Construction, Destruction**
Organisers: Tanja Ratilainen (University of Turku; Finland), Rivo Bernotas (University of Turku; Finland) and Christofer Herrmann (University of Gdansk; Poland)
10. **Where Is the Limit? Exploring Marginality in Medieval Europe**
Organisers: Poul Baltzer Heide (Aarhus University; Denmark), Jette Arneborg (Danish National Museum; Denmark) and Orri Vésteinsson (Iceland)
- 11? Depending of the proposed papers it is possible that there is a general session about Medieval Archaeology too)

Keynote session (closed)

Future Research on Medieval Europe

Organiser: Martin Carver (University of York; UK)

Speakers:

Anders Andren: Medieval Archaeology in the Baltic area

Rainer Schreg: Archaeological approaches to medieval ecosystems

Armand Baeriswyl: Digging in towns: What shall we do with 10000 small excavations a year

Christer Westerdahl: The Maritime Middle Ages, 2012.

Paper abstracts should not exceed 200 words and should include the name(s), affiliation(s) and contact information for the author(s). The paper abstracts may be submitted at: http://www.eaa2012.fi/programme/abstract_submission

The paper abstract submission system requires an e-mail address as well as a MS Word-file written using the template available on the website. Abstracts must be submitted by 31 March, 2012.

Questions regarding abstract submission and the scientific program should be sent to the Secretary of the Scientific Committee, Eeva-Maria Viitanen (eeva-maria.viitanen@helsinki.fi).

Details concerning the Annual Meeting program, registration and accommodation are available on the conference website: <http://www.eaa2012.fi/index>. For questions regarding other matters (e.g. exhibition, venues, general information), please contact the EAA Helsinki 2012 meeting Chief Coordinator Esa Mikkola (esa.mikkola@nba.fi).

For questions regarding Medieval Europe Helsinki 2012, please contact organizers in Helsinki Georg Haggrén and Kari Uotila (merc.helsinki2012@gmail.com).

Important dates

Paper abstracts submission deadline 31 March, 2012

Deadline for early fee registration 1 June, 2012

Registration

All those attending would register in the normal way to EAA 2012 (<http://www.eaa2012.fi/registration.html>), by 1 Jun 2012 to get the best rates (40–95 €/85–180 €). Fees after 1 June 70–125 €/120–210 €.

SÄÄNTÖMÄÄRÄINEN KEVÄTKOKOUS

Aika: tiistaina 20.3.2012 klo 17.15

**Paikka: Helsingin yliopiston tutkijakollegiumin seminaarihuone,
Fabianinkatu 24 A, Helsinki**

Kokouksessa käsitellään seuraavat asiat:

1. Kokouksen avaus
2. Valitaan kokouksen puheenjohtaja, sihteeri, kaksi pöytäkirjantarkastajaa ja kaksi ääntenlaskijaa
3. Kokouksen laillisuuden ja päätösvaltaisuuden toteaminen
4. Kokouksen asialistan hyväksyminen
5. Esitetään johtokunnan kertomus edellisen vuoden toiminnasta, tilit ja tilintarkastajien lausunto.
6. Vahvistetaan tilinpäätös ja päätetään vastuuvapauden myöntämisestä tilivelvollisille.
7. Käsitellään muut kokoukselle tehdyt esitykset, jotka tulee jättää kirjallisina yhdistyksen johtokunnalle kolme viikkoa ennen kokouspäivää.
8. Kokouksen päättäminen

Helsingin yliopiston tutkijakollegiumin seminaarihuoneessa

tiistaina 20.3.2012 klo 18.00

Kaikille avoin esitelmätilaisuus

Rivo Bernotas:

Town fortifications of medieval Old Livonia – an archaeological approach

FT Knut Drake:

Kärnan i Åbo domkyrka

FT Janne Harjula:

Turun Tuomiokirkon torin kaivausten tuohikirje – alustava tulkinta

SUOMEN KESKIAJAN ARKEOLOGIAN SEURA –SÄLLSKAPET FÖR MEDELTIDSARKEOLOGI I FINLAND RY.

Suomen keskiajan arkeologian seura – Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland ry. on toiminut keskiajan ja uuden ajan arkeologian tutkimuksen edistämiseksi vuodesta 1990 ja on Tieteellisten seurain valtuuskunnan jäsen.

Seuran tarkoituksena on edistää keskiajan ja uuden ajan arkeologian tutkimusta ja korkeakouluopetusta. Seura järjestää seminaareja, vierailuluentoja, opintomatkoja ulkomaille ja kotimaahan, ottaa kantaa ajankohtaisiin arkeologisiin kysymyksiin ja harjoittaa julkaisutoimintaa.

Seuran jäseneksi otetaan keskiajan ja uuden ajan arkeologiasta kiinnostuneita henkilöitä. Jäseneksi voi ilmoittautua kirjallisesti seuran osoitteeseen (SKAS, c/o Arkeologia, Henrikinkatu 2, 20014 Turun yliopisto.) tai sähköpostilla seuran puheenjohtajalle (yhteystiedot alla).

Jäsenmaksu vuonna 2012 on 24 € vuodessa, opiskelijoilta 18 € ja perheiltä 34 €. Erikseen tilattuna lehden vuosikerta on 22 €.

Osoitteenmuutoksista pyydetään ilmoittamaan seuran sihteerille (yhteystiedot alla).

Seuran kotisivut ovat osoitteessa:
<http://org.utu.fi/muut/skas>.

Puheenjohtaja:

Dos. Janne Harjula

puh. 050-5233837

janne.harjula@utu.fi

Varapuheenjohtaja:

Ulrika Rosendahl

ulrika.rosendahl@helsinki.fi

Sihteeri:

Maija Helamaa

Puh. 0400-262 162

maija.helamaa@utu.fi

Rahastonhoitaja:

Janne Haarala

Puh. 050-3288331

jlshaa@utu.fi

Sähköpostia hallitukselle voi lähettää osoitteeseen skas-hallitus@lists.utu.fi

ISSN 1445-0334

DIGIPAINO

Uniprint 2012